

GEEP

Gender jednakost i ravnopravnost u BiH

**GENDER MEDIA WATCH 2002
BOSNA I HERCEGOVINA**

**Analiza programa FTV, TVRS, BHTV1, ATV i NTV Hayat
09-15.12.2002. (termin 19.00 – 22.00)**

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Informativni program	5
2.1. Centralne informativne emisije – dnevnik i vijesti	6
2.2. Ostale informativno – političke emisije	22
3. Naučni program	30
4. Muzičko-zabavni program, Talk-show, kvizovi	32
5. Sportski program	38
6. Dokumentarni program, kultura i ostale emisije	41
7. Humoristične serije, igrani i filmski program	44
8. Zaključak	47

1. Uvod

Ova analiza predstavlja zbirne rezultate vježbe Media Watch 2002 BiH koja je za cilj imala analizu gender aspekta u programu odabranih TV stanica u udarnom terminu 19.00 – 22.00. Analiza programa je provedena u periodu 09. – 15.12.2002. a praćen je program na četiri TV stanice – Televizija Federacije BiH i Nezavisna TV Hayat (u Federaciji BiH) i Televizija Republike Srpske i Alternativna televizija (Republika Srpska). Dakle, praćena su dva javna TV servisa i dvije privatne TV stanice. Važno je napomenuti da je ujedno analiziran i dnevnik BHTV koji se emitira u 19 sati na frekvencijama Federalne televizije i Televizije RS, tako da je u stvari praktično obrađeno pet dnevnika u udarnim terminima, koji po tradiciji predstavljaju najgledanije emisije u Bosni i Hercegovini. Ova analiza i njeni rezultati posebno dobivaju na težini imajući u vidu da je Bosna i Hercegovina nedavno dobila Zakon o jednakosti i ravnopravnosti polova.

Podlogu za ovu vježbu (analizu) predstavlja obuka "Screening gender" koju su u januaru 2001. prošli učesnici MediaWatch BiH i koji su analizirali program, kao i priručnik "Projiciranje gendera u medijima". Priručnik je pripremljen u okviru trogodišnjeg projekta "Promoviranje dobre prakse u prikazivanju gendera na televiziji 1997 – 2000"², u kojem je sudjelovalo pet javnih RTV servisa - NOS (Holandija), NRK (Norveška), SVT (Švedska), YLE (Finska) i ZDF (Njemačka). Izdanje priručnika "Projiciranje gendera u medijima" za BiH objavljeno je i prevedeno u okviru Projekta "Gender jednakost i ravnopravnost u BiH" (GEEP)¹. GEEP je međudržavni Projekat Finske i Bosne i Hercegovine, koji vode Gender centar Vlade Federacije BiH i Gender centar Vlade Republike Srpske, a Nezavisni biro za humanitarna pitanja IBHI-BiH je Izvršna agencija na Projektu. Opći cilj GEEP-a je postizanje situacije u kojoj će postojati uslovi za gender jednakost i ravnopravnost, a koji predstavljaju preduslove za demokratiju i dobru upravu. Svrha Projekta je razvoj gender mainstreaminga kao strategije i razvoj metoda i sredstava za postizanje gender jednakosti u BiH kontekstu. GEEP projekat je počeo 2000. godine, a trajat će do 2005.

Program su analizirali:

TVRS - Dinka Kovačević

NTV Hayat - Najda Vranić

Alternativna televizija (analiziran informativno-politički program) - Mile Mutić

Federalna televizija i Vijesti NTV Hayat - Darko Popović

Analiza programa zamišljena je tako da se dobiju ne samo pokazatelji o procentualnom i brojčanom učešću žena i muškaraca u udarnim televizijskim programima (što jeste jedan od ciljeva), već i da se pokaže na koji način su muškarci, a na koji način žene prikazane i koliko su kompetentni tj. pozvani da govore o određenim temama, u kojim ulogama se pojavljuju i o čemu govore. Kakve su uloge

¹ Za više informacija vidi www.geep.com.ba

² Za više informacije vidi www.yle.fi/gender

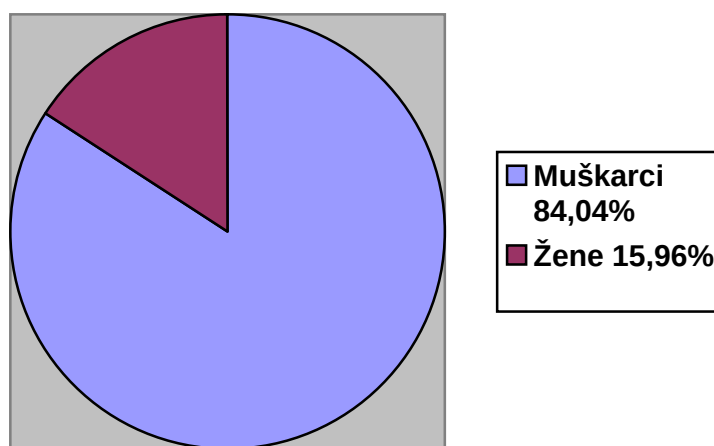
muškaraca i žena, u kakvim funkcijama govore? Da li su žene prikazane stereotipno ili postoje pokušaji njihovog rušenja.

Zbog različitosti u programskim žanrovima tj. emisija koje su emitirane u ovim terminima, odvojeno su analizirane informativne emisije, dokumentarni program, filmski program, sportski program, zabavni program i sl. Npr. jedna nogometna utakmica muških timova traje sat i po i cijelo vrijeme na ekranu su muškarci. Stoga je za dobivanje korektnijih rezultata ipak potrebno razdvojiti ove segmente. Analiza po žanrovima pružit će puno bolji uvid u zastupljenost muškaraca i žena u TV emisijama koje se prikazuju u udarnim terminima, odnosno prikazivanje gendera u TV medijima.

Važno je napomenuti da je ovo pilot istraživanje i da za razliku od istraživanja u sjeverno-evropskim zemljama gdje su na praćenju jedne TV stanice bili angažovani cijeli timovi i eksperti, analizu u BiH proveli su po jedna osoba za svaki program. Stoga, neki podaci kao npr. starosna dob prikazanih osoba, detaljno minutiranje i brojanje glumaca i glumica u filmskom programu nije bilo moguće tačno utvrditi.

2. Informativni program

2.1. Centralne informativne emisije - dnevnik i vijesti

Ko govori u dnevniku i vijestima?

2.1. Centralne informativne emisije

Analizirane emisije u periodu 09.12.2002. – 15.12.2002.:

- Dnevnik BHTV 1 (emisija se emituje na programu FTV i TVRS u 19.00)
- Dnevnik FTV s početkom 19.30
- Dnevnik TVRS s početkom u 19.30
- Vijesti ATV s početkom u 19 sati
- Vijesti u 7 – NTV Hayat s početkom u 19.00

Već tradicionalno, najgledanije emisije u BiH, posebno nakon završetka rata (1992-1995.) su informativne emisije, prije svega dnevnik u 19.30. Treba napomenuti da većina privatnih i novih TV stanica izbjegava termin u 19.30 u kojem svoj dnevnik emituju entitetski javni TV servisi, tako da radije biraju 19.00 ili 20.00 za svoje udarne informativne emisije.

Imajući u vidu gledanost ovih emisija i udarni termin u kojima se prikazuju, s velikom sigurnošću možemo utvrditi da dobijeni rezultati vjerno prikazuju ne samo odnos i zastupljenost muškaraca i žena u informativnim emisijama, već općenito njihovo prisustvo u medijima i javnom životu - društvenom, političkom, naučnom, kulturnom i sportskom.

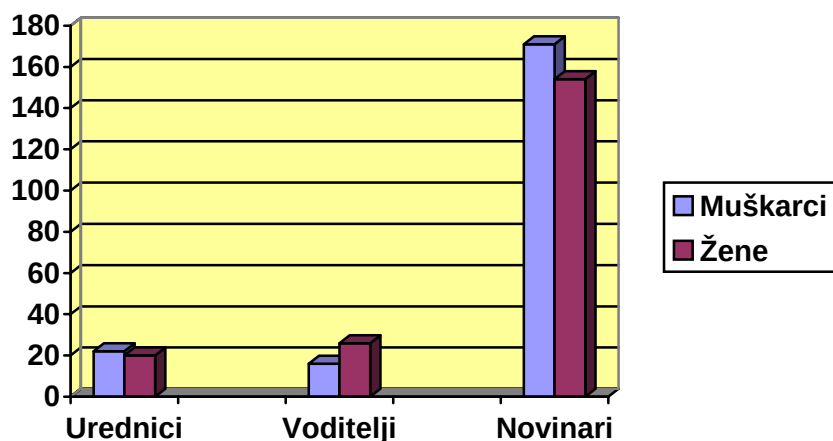
U uvodu smo napomenuli da je osnova za ovu analizu istraživanje na televizijama u šest evropskih javnih RTV kompanija (1997-1998). Prema tim podacima, od ukupnog broja osoba, prikazanih u programima u najgledanijim terminima, **32%** su bile žene. Iz više razloga mi smo analizu proveli po programskim "žanrovima", tako da će u našoj analizi biti prikazani procenti za određeni programski "žanr". Također, razdvojili smo i posebno prikazali učešće muškaraca i žena koji se pojavljuju u programu u profesionalnoj – novinarskoj ulozi.

Treba naglasiti da novinari nisu jedini krivci što je prisustvo žena u medijima takvo kakvo jeste. Treba imati u vidu da su i sami izborni rezultati i niz drugih okolnosti razlog što o određenim temama uglavnom govore muškarci, jer su oni većinom i zastupnici u parlamentima, ministri u Vladama i slično. Međutim, postoji i niz primjera, kada je novinarska "ljenost" i "linija manjeg otpora" uzrok što o nekim temama ne govore žene, iako su i te kako stručne i pozvane. O tome nešto kasnije.

Podaci do kojih se došlo, za nekoga će predstavljati neočekivane rezultate, a za bolje upućene bit će samo potvrda potpune neizbalansiranosti i nejednakog prisustva muškaraca i žena u udarnim TV emisijama. Ipak, početak ćemo sa tri pokazatelja, na osnovu kojih se vidi da u određenim segmentima postoji izvjesna ravnopravnost i jednaka zastupljenost.

Broj voditelja i voditeljica, dakle osoba koje nam svako veče požele "Dobro veče" (u obzir uzeti podaci sa FTV, BHTV1, TVRS, ATV, TV Hayat) je 26 žena i 16 muškaraca. Procentualno 61,90% žena i 38,10% muškaraca gledamo u ulozi voditeljica/voditelja. Broj urednica i urednika je skoro isti – 20 urednica i 22 urednika, dok su priloge pripremale 154 novinarke i 171 novinar. Svi oni se rijetko pojavljuju slikom, uglavnom je to samo novinarski off. Procentualno bi to značilo da smo priloge koje su pripremale žene gledali u 47,40% slučajeva, a priloge njihovih kolega nešto

više, 52,50%. Zaključak je da muškarci i žene približno ravnopravno učestvuju u uređivanju dnevnika i pripremi priloga, dok su žene nadmoćnije u ulozi voditeljica emisija (vidi Dijagram br.1). Žene voditeljice nadmoćne su u oba dnevnika entitetskih javnih servisa (6 voditeljica i 1 voditelj na TVRS i FTV), dok za BHTV možemo reći da vodi računa o gender konceptu sa voditeljskim parom u svakoj emisiji.

Dijagram br. 1: Broj urednika, voditelja i novinara u centralnim informativnim emisijama u toku sedam analiziranih dana

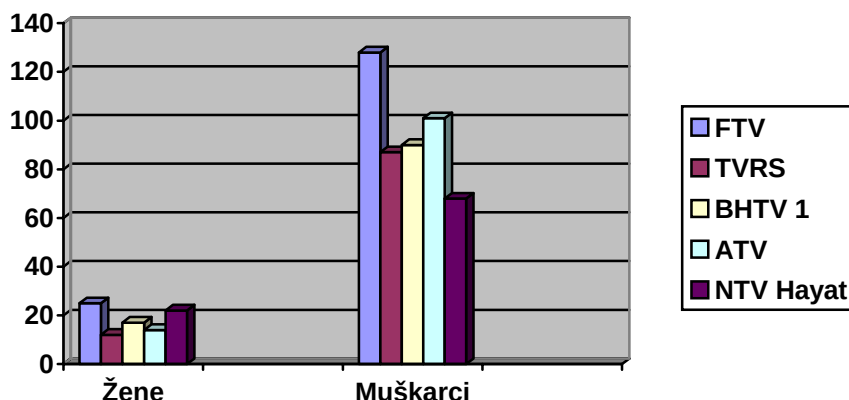
Međutim, ovdje prestaje svaka priča o koliko toliko jednakoj zastupljenosti muškaraca i žena.

Slijede poražavajući podaci kada je riječ o broju izjava učesnika u emisijama. Imajući u vidu da u dnevnicima nema dovoljno vremena za klasične intervjue, osobe koje daju izjave možemo smatrati kao intervjuirane osobe. Važno je naglasiti da su u ovaj broj uključene osobe koje daju tonsku izjavu praćenu slikom, govore na nekoj manifestaciji ili sastanku, kao i nekoliko telefonskih izjava (uključenja u emisiju). **U toku sedam dana, na pomenute četiri TV stanice zabilježeno je ukupno 90 izjava žena i 474 izjave muškaraca.** Procentualno, to znači da su o najvažnijim i najinteresantnijim temama muškarci govorili u 84,04% slučajeva, a žene u 15,96 % slučajeva.

TV stanica	Voditelji		Urednici		Novinari		Tonske izjave	
	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M
1. FTV	6	1	2	5	33	32	25	128
2. TVRS	6	1	6	8	33	34	12	87
3. BHTV 1	7	7	6	1	38	35	17	90
4. ATV	4	3	2	5	29	41	14	101
5. NTV Hayat	3	4	4	3	21	29	22	68
Ukupno:	26	16	20	22	154	171	90	474

Tabela 1. Broj voditelja/ica, urednika/ica, novinara/ki i broj izjava

Napomena: Ukoliko jedna osoba u emisiji govori više puta i o različitim temama, računa se samo jednom, a vremensko trajanje izjava je sabrano. Također, ukoliko je jedan novinar radio više priloga računa se kao 1. Moguća su minimalna odstupanja kada je riječ o broju novinara, jer se često dešava da novinarski prilog čita spiker, a prilog je recimo pripremila novinarka. Međutim, to apsolutno ne utiče u znatnoj mjeri na rezultate.

Dijagram br. 2: Broj izjava muškaraca i žena u toku sedam analiziranih dana

Uočljivo je da su o najaktuelnijim temama muškarci govorili 474, a žene 90 puta, što pokazuje koliko su muškarci dominantni kada je riječ o osobama pozvanim da govore o određenim temama. Ovo je dobar primjer kako je stereotip o ženama kao "govorljivijem" polu i pričalicama potpuno oboren u informativnom programu, a samim tim i u javnom životu. Informativni program je ogledalo naše stvarnosti i svakodnevnice, a centralne informativne emisije samo preslikavaju našu stvarnost na TV ekrane. Najpribližniji odnos u broju izjava je na NTV Hayat 3:1, a najdrastičnija razlika je na RTRS i ATV 7:1 za muškarce – sugovornike.

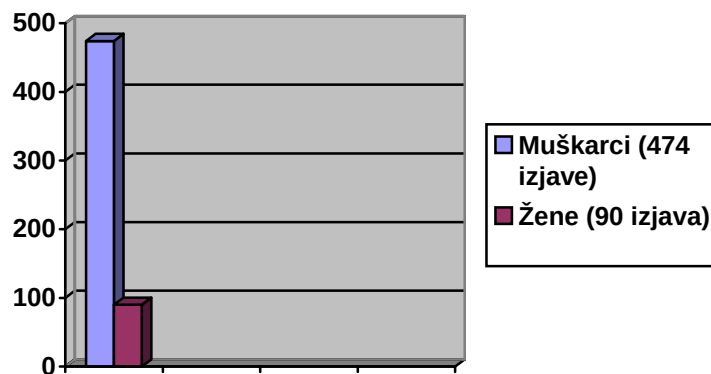
Ako ovaj broj izjava pretvorimo u minute i pogledamo koliko su vremenski govorile žene, a koliko muškarci, ponovo imamo zapanjujuće rezultate. Dolazimo do podatka da su u pet centralnih informativnih emisija, tokom sedam dana, žene govorile 29 minuta i 22 sekunde, a muškarci nevjerovatnih 168 minuta i 22 sekunde. U ovaj podatak nije uključeno vrijeme koje pripada novinarima i voditeljima.

TV stanica	Žene		Muškarci	
	Broj izjava	Trajanje	Broj izjava	Trajanje
1. FTV	25	4'50"	128	38'30"
2. TVRS	12	3'58"	87	33'53"
3. BHTV 1	17	5'14"	90	31'06"
4. ATV	14	5'18"	101	34'51"
5. NTV Hayat	22	10'02"	68	30'02"
Ukupno:	90	29'22"	474	168'22"

Tabela br.2 : Broj i minutno trajanje izjava muškaraca i žena

Napomena: Zbog amaterske opreme moguća su minimalna odstupanja prilikom minutiranja, ali koja su apsolutno zanemariva u konačnom zbiru.

Lako je primijetiti da je ukupni broj izjava koje su dale žene u svim analiziranim emisijama u toku sedam dana na pet TV stanica čak znatno manji od broja izjava muškaraca datih samo u dnevniku ili vijestima jedne TV kuće. Tako je npr. ukupni broj izjava žena (90) u svim analiziranim emisijama, tokom sedam dana, manji od broja izjava muškaraca datih samo na FTV, BHTV 1 ili ATV, a neznatno veći od broja izjava muškaraca na TVRS.

Dijagram br. 3: Ukupni broj izjava muškaraca i žena u svim analiziranim emisijama u toku sedam dana

Iz podatka o dodijeljenom vremenu sugovornicima u emisijama (žene ukupno govore 29 minuta i 22 sekunde, a muškarci 2 sata 48 minuta i 22 sekunde), možemo zaključiti da je muškarcima dodijeljeno približno 6 puta više vremena na televiziji nego ženama. I ovaj način analize pokazuje da je najmanja razlika na NTV Hayat, a najveća na FTV i TVRS u korist muškaraca.

Indikativno je i ujedno poražavajuće da u vijestima ATV (11.12.2002.), dnevniku TVRS (11.12.2002.) i dnevniku FTV od istog datuma ne govori nijedna žena, a istovremeno bilježimo 19 izjava muškaraca (ATV), 20 (TVRS) i 23 izjave muškaraca u dnevniku FTV-a. Napominjemo da su dnevne aktuelnosti kojima je posvećena pažnja toga dana na ovim TV stanicama, pored ostalog, uključivale raspravu o budžetu BiH za 2003, uvođenje PDV-a, zakon o državljanstvu, odluku kliničkog centra u BL, problem pijace Arizona, uspostavu Vijeća ministara BiH, štrajk u HNK kantonu, budžet za prosvjetu u RS-u, sindikalne teme. Prema tome, žene su potpuno nepozvane ili nestručne da govore o pomenutim temama od državnog i entitetskog značaja. Treba naglasiti da su žene taj dan u dnevniku BHTV ipak dobile priliku da nešto kažu o uspostavi Vijeća ministra (0,21 s). Ni NTV Hayat nije propustio da bar jedan dan emisija protekne bez izjava žena. Iako je takva emisija emitirana u subotu, kada se govori i o nekim ležernijim temama, 14.12.2002. u centralnoj informativnoj emisiji ove TV kuće ne bilježimo nijednu izjavu žena. Međutim, na NTV Hayat bilježimo i jedan pozitivan i jedan jedini primjer kada je broj izjava žena u jednoj emisiji veći od broja izjava muškaraca. Emisija je emitirana u nedjelju 15.12.2002. i tada je govorilo 9 žena, a "samo" 4 muškarca. Interesantno je pogledati koje su teme obrađene taj dan u emisiji, što može biti još jedan pokazatelj. Kršenje ljudskih prava, prije svega izbjeglica, tema je o kojoj govore tri žene, a kasnije će se vidjeti da je to jedna od tema o kojoj žene i uopće najviše govore. Razlog tome treba tražiti u tome da su žene i najveće stradalnice rata, a najčešće o ovoj temi govore iz pozicije žrtve. Interesantan je prilog s kraja ove emisije o ženama-ragbistima. U najavi voditeljica naglašava da su žene ravnopravne s muškarcima u svemu, što ova naša analiza baš i ne potvrđuje. Ponavljamo da u ovo nisu uračunate novinarke i voditeljice, koje se pojavljuju u svojim redovnim profesionalnim ulogama, a u kojem omjeru navedeno je ranije.

	FTV	BHTV	TVRS	ATV	HAYAT
Procentualno učešće (%)					
Muškarci	84,2	84,11	87,87	87,82	75,56
Žene	15,8	15,89	12,13	12,18	24,44

Tabela br. 3: Procentualno učešće muškaraca i žena u centralnim informativnim emisijama, bazirano na praćenju izjava koje daju u toku emisija

Važno je pogledati o kojim temama žene govore, a o kojima ne govore ili govore zanemarivo malo. S obzirom na broj izjava i vrijeme koje su dobile u centralnim informativnim emisijama u sedam analiziranih dana, teme o kojima žene govore ograničene su tek na nekoliko oblasti, za razliku od širokog spektra tema o kojima govore muškarci. Ovo je najbolje vidljivo u tabeli koja slijedi. Napominjemo da je prioritet na broju izjava muškaraca i žena, a dodijeljene teme služe da bi se stekao uvid koliko su, i po tematskoj podjeli, muškarci dominantni.

TV stanice	FTV		BHTV		TVRS		ATV		TV HAYAT	
Teme	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Politika, Haški tribunal, Zakonodavstvo	45	7	39	6	34	1	53	2	34	8
Ekonomija i menadžment *	15	1	8	1	2	0	3	2	1	1
Problemi prognanih, nestalih, problemi obitelji žrtava rata i civilnih žrtava rata, obitelji poginulih branitelja i teme u vezi s povratkom, socijalna tematika	14	10	2	1	7	4	8	0	2	4
Policija, sudstvo, kriminal	5	0	2	0	6	1	3	1	4	0
Štrajkovi, sindikat, stečajni i likv. postupci, socijalni nemiri, zahtjevi za smjenama rukovodstava i sl.	11	0	10	1	10	1	7	4	5	1
SFOR i vojna tematika, IPTF	3	0	7	0	0	0	2	0	3	1
Privreda, industrija, rudarstvo, proizvodnja	12	2	2	0	9	0	7	0	4	0
Zdravstvo	3	1	1	1	4	0	1	2	0	0
Ljudska prava i trgov. ženama	0	0	7	2	0	4	1	2	2	1
Informatika i komunikacione tehnologije	1	0	0	0	3	0	0	0	0	0
Ekologija	11	2	0	0	0	0	0	0	0	0
Obrazovanje	2	2	1	3	0	0	0	0	0	0
Kultura, kulturno naslijeđe i obnova spomenika	3	0	4	1	2	1	1	0	3	0
Vjerska tematika	0	0	0	0	1	0	3	0	0	0
Urbanizam i izgradnja vjerskih objekata	0	0	0	0	4	0	1	0	0	0
Sport **	2	0	4	0	0	0	6	0	0	0
Ostalo	1	0	2	1	5	0	5	1	10	6
Ukupno:	128	25	90	17	87	12	101	14	68	22

Tabela br.4: Pregled tema po TV stanicama o kojima govore muškarci i žene u centralnim informativnim emisijama

* Važno je napomenuti da se na prvi pogled može učiniti da je veoma mali broj izjava, npr. o temama iz ekonomije. Međutim, kako smo već ranije naveli puno je emitiranih priloga koji imaju politički plašt, pa iako se dotiču ekonomije ili nekih drugih tema kao što su npr. isplate invalidnina, razmatrane su kao političke. Razlog tome je što u našoj zemlji, nažalost, politika dominira u svakodnevnom životu. Još jedan primjer je kršenje ljudskih prava, npr. prava izbjeglica, kada je moguće TV prilog pripisati i izbjegličkoj tematici i tematici kršenja ljudskih prava. Niz je takvih primjera u kojima se teme prepliću i bila bi moguća i drugačija podjela tema, ali to ni u kojem slučaju ne bi promijenilo katastrofalno lošu sliku o prisustvu žena u najgledanijim informativnim emisijama. Također, podjela priloga po temama ni u kojem slučaju neće utjecati na cilj analize i rezultate prikazivanja gendera u TV medijima.

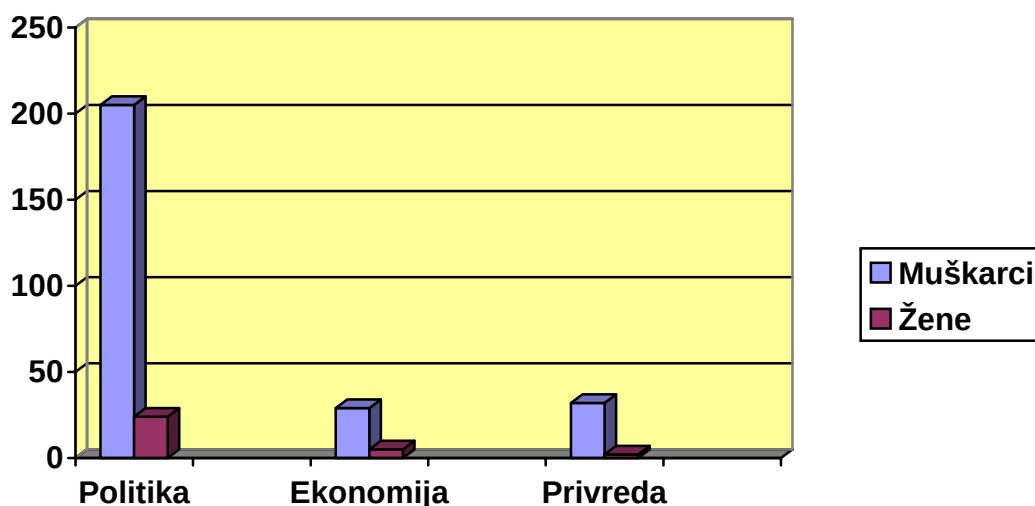
** U obzir su uzete izjave, koje su emitirane u sportskim priložima centralnih informativnih emisija. Sportski prilozi su posebno obrađeni nešto kasnije. Vidi 2.1.2

Teme	M	Ž
Politika, Haški tribunal, zakonodavstvo	205	24
Ekonomija i menadžment	29	5
Problemi prognanih, nestalih, problemi obitelji žrtava rata i civilnih žrtava rata, obitelji poginulih branitelja i teme u vezi s povratkom	32	19
Policija, sudstvo, kriminal	20	2
Štrajkovi, sindikat, stečajni i likv. postupci, socijalni nemiri, zahtjevi za smjenama rukovodstava i sl.	43	7
SFOR i vojna tematika	15	1
Privreda, industrija, rudarstvo, proizvodnja	32	2
Zdravstvo	9	4
Ljudska prava i trgovina ženama	11	9
Informatika i komunikacione tehnologije	4	0
Ekologija	11	2
Obrazovanje	3	5
Kultura, kulturno naslijeđe i obnova spomenika	13	2
Vjerska tematika	4	0
Urbanizam i izgradnja vjerskih objekata	4	0
Sport	12	0
Ostalo	27	8
Ukupno:	474	90

Tabela br. 5: Zbirni pregled izjava muškaraca i žena prema temama o kojima govore u pet analiziranih centralnih informativnih emisija

Nema niti jedne teme o kojoj žene govore više od muškaraca. Političke teme su dominantno muška problematika, a i rijetke političarke – sugovornice obično su na svim televizijama i u većini emisija iz dana u dan iste osobe. Tako, u ovom broju od 24 izjave, polovina pripada dvjema istim političarkama – ministricama koje su najčešće govorile. Kod muškaraca je ipak puno više različitih osoba koje govore o politici i sličnim temama. Najpribližniji odnos je o pitanjima povratka, problemima obitelji nestalih i slično, gdje žene u većini slučajeva govore iz pozicije žrtve ili predstavnica udruženja građana. Nešto veća zastupljenost žena-sugovornica je o temama ljudskih prava i trgovine ženama. Niz je i primjera, kada ne bilježimo nijednu izjavu žena o nekoj temi – npr. informatika i komunikacione tehnologije, vjerska tematika, rudarstvo, urbanizam ili sport. Minimalno, skoro nikako žene ne govore o policiji, sudstvu, kriminalu, vojnoj tematici, privredi, industriji. Indikativno je da i u priložima iz kulture, skoro da nema mjesta za žene.

Kada je riječ o lokacijama snimanja osoba koje daju izjave o istim temama, uglavnom su i muškarci i žene snimane u istom okruženju. To znači, ako je izvještaj sa zasjedanja skupštine svi su snimani ili za govornicom ili u sali. Slično je i sa svim ostalim temama, tako da ovdje nema velikih odstupanja i stereotipnih načina prikazivanja. Karakteristični stereotipni primjeri navedeni su u 2.1.4.

Dijagram br.4 : Teme sa najvećom razlikom u broju izjava muškaraca i žena

	FTV	BHTV	TVRS	ATV	Hayat	Ukupno
Uloga						
Političarka	7	8	4	1	7	27
Ekspertica	1	1	1	2	1	6
Predstavnica udruga nestalih i obitelji poginulih	7	0	0	0	0	7
Predstavnica udruženja izbjeglih i raseljenih osoba	1	0	0	0	3	4
Predstavnica međ. organ. i udruženja građana	1	2	1	4	2	10
Sindikalna aktivistica	1	3	0	4	1	9
Kulturna djelatnica	0	1	1	0	0	2
Građanka	3	1	4	2	0	10
Direktorica	1	0	0	1	0	2
Radnica	1	0	1	0	1	3
Domaćica	1	0	0	0	0	1
Ostalo	1	1	0	0	7	9
Ukupno:	25	17	12	14	22	90

Tabela br.6: Pregled uloga u kojima se pojavljuju žene, koje daju izjave u centralnim informativnim emisijama

Iz tabele se vidi da najveći broj žena govori u funkciji političarki, predstavnica udruženja nestalih i obitelji poginulih, kao i udruženja izbjeglih i raseljenih osoba. Najmanje je direktorica, kulturnih djelatnica i ekspertica.

Kako su govornice potpisane?

Zanimljivo je pogledati način na koji su potpisane rijetke učesnice u centralnim informativnim emisijama, tj. da li je njihova funkcija navedena u muškom ili ženskom rodu. Ne može se reći da postoji neko standardno pravilo u potpisivanju, jer na svim televizijama imamo "potpise" i u muškom i u ženskom rodu. Hoće li neka žena biti potpisana kao ministar ili ministrica, prije svega ovisi o gender svjesnosti novinara koji je pripremao priloge, iako bi ovdje mogli "krivicu" prebaciti i na lektore koji bi trebali biti finalni filter, kada je pravopis u pitanju.

Niz je primjera kada u jednoj emisiji imamo prilog s ispravnim potpisom npr. ministrica, a u drugom šef ili predsjednik iako se radi o ženskoj osobi. Primjetno je da je često uz ime osobe naveden samo naziv institucije ili udruženja iz kojeg govornica dolazi. Postoji i nekoliko primjera kada je nemoguće uz ime govornice navesti i njenu "funkciju" u ženskom rodu (npr. generalni sekretar, portparol ili trener). Iz tih razloga zanimljivo je pogledati primjere dobrog i lošeg načina potpisivanja u analiziranim emisijama. Ukoliko voditeljica/voditelj najavljuje govornicu, uglavnom je najava korektna – ministrica, predstavnica i sl.

Analiza je pokazala da su govornice na BHTV potpisane ispravno 6 puta, 8 puta njihova funkcija je potpisana u muškom rodu, dva puta je navedena samo ustanova, a jednom je u potpisu stajalo majka.

Na FTV-u situacija je bolja, jer imamo 16 korektnih potpisa, 4 potpisa funkcije u muškom rodu, tri puta je navedeno Udruženje koje predstavlja govornica, jedna je govornica bez potpisa funkcije. Ovdje bilježimo jedan primjer kada funkciju nije moguće navesti u ženskom rodu, a to je generalni sekretar. Ako bi napisali "generalna sekretarica" smisao bi bio sasvim promijenjen.

Analiza ovog segmenta gender svjesnosti pokazuje da na ATV nijedna govornica nije potpisana ispravno, ako izuzmemo one koje nemaju nikakav potpis ili one uz čije ime samo stoji naziv organizacije ili "portparol". Drugim riječima imamo 6 potpisa funkcija govornica u muškom rodu (predsjednik, ministar, direktor, analitičar...); četiri govornice bez potpisa funkcije, jednu generalnog sekretara, jednu sa navedenom organizacijom koju predstavlja i dva portparola.

Slično je i sa TVRS gdje su žene ministar, direktor, predsjednik, zamjenik ili povratnik. I ovdje možemo reći da su najpribližnije "ispravnom" potpisu oni primjeri gdje govornice uopće nisu potpisane ili uz čije ime stoji samo naziv organizacije. U sedam analiziranih emisija, samo je jedna žena korektno potpisana kao predstavnica, a jednoj uz ime stoji izbjeglica. Osam ih je s potpisom u muškom rodu (ministar, direktor, predsjednik, zamjenik, načelnik, povratnik...), jedna s imenom organizacije i jedna bez potpisa.

Novinari TV Hayat-a prilično poštuju pravilan način potpisivanja, iako je i ovdje to individualno, a ne pravilo. Uz devet ispravnih potpisa, 2 primjera bez potpisa i 4 uz navedeno ime organizacije, imamo i sedam loših primjera potpisivanja.

TV kuća	Kako su govornice potpisane?
BHTV 1	A.H. (ministrice); G.Đ. (poslanik); Š.H. (zamjenik ministra); G.F.(šef); D.V. (Miss BiH); A.B. (glasnogovornica); S.P. (SDA); S.P. (šef kluba); S.L. (Fran. centar); Z.M.(zamjenik ministra); Z.D.(predsjednik); A.H.(ministrice); E.H. (ministar); Dž.T.(predsjednica); N.Š. načelnik ; R.M. (predsjednica), N.A. (majka)
FTV	A.H. (ministar); Š.A. (Udr. građana); K.B (Udr. građana); E.Č. (predsjednica); F.A. (povratnica); Š.K. (predsjednica udruge); K.H. (Udruženje), M.Z. (predsjednica); Š.H. (zamjenik ministra); S.H. (ministrice); S.H. (ministrice); J.Z. (predsjednica udruge); A.H. (predsjednik udruge); S.H. (ministrice); A.H. (ministrice); Đ.P. (povratnica); S.H. (bez potpisa); S.Đ. (domaćica); L.S. (pomoćnik ministra); R.M. (predsjednica); E.H. (ministrice); S.K. (predsjednica Udruge); E.R. (predstavница); Z.S. (generalni sekretar); M.T. (direktorica)
TVRS	A.H. (ministar); A.DŽ. (direktor); L.Ž. (predsjednik); K.H. (zamjenik); Z.M. (zamjenik); Z.D. (ime firme); N.Š. (načelnik); G.T. (predstavница); K.Š. (bez potpisa); J.K. (povratnik); B.G. (povratnik); R.J. (izbjeglica)
TV Hayat	S.P. (bez potpisa); N.C. (šef); M.Z. (predsjednica); K.H. (Udr. građana); B.I. (Hels. Parl.); S.H. (ministrice); E.B. (ambasador); N.A. (glumica); A.M. (trener); A.I. (igrač); Senka; Š.H. (zamjenik ministra); M.Z. (predsjednica); (studentica); D.M. (direktor); K.S. (Info xy); (radnica); K.H. (zamjenik ministra); Z.M. (zamjenik ministra); O.L. (naziv firme); A.H. (ministrice); S.H. (ministrice)
ATV	R.M. (predsjednik); A.J. (gen. sekretar); D.P. (bez potpisa); Lj.M. (naziv organizacija); S.P. (portparol); D.P. (bez potpisa); R.M. (predsjednik); O.L. (portparol); A.H. (ministar); B.J. (bez potpisa); M.P. (bez potpisa); R.M. (predsjednik); S.M. (direktor); Lj.S. (analitičar)

Tabela br. 7: Kako su govornice potpisane – pregled po TV stanicama

Ukupno gledajući, imamo 34 ispravna potpisa (od čega 32 na FTV, BHTV i NTV Hayat), 33 neispravna potpisa, u 11 slučajeva imamo uz ime govornice navedenu organizaciju koju predstavlja (ovo nije pogrešno, iako bi bilo korektnije da stoji "predstavica" ili funkcija koju obavlja u određenoj organizaciji); osam primjera bez ikakvog potpisa i četiri primjera koje možemo svrstati pod ostalo – to su neki karakteristični primjeri, npr. generalni sekretar ili portparol, koji nisu pogrešni i isti su za oba roda. Zbirni pregled po TV stanicama dat je u tabeli br. 8.

TV stanica	Ispravan potpis (ministrice, zamjenice...)	Loš potpis (ministar, načelnik...)	Uz potpis navedeno ime organizacije	Govornica bez potpisa	Ostalo (npr. portparol, generalni sekretar)
BHTV	7	8	2	0	0
FTV	16	4	3	1	1
ATV	0	6	1	4	3
TVRS	2	8	1	1	0
HAYAT	9	7	4	2	0
Ukupno:	34	33	11	8	4

Tabela br.8: Zbirni pregled primjera ispravnog i pogrešnog načina potpisivanja sugovornica

Procentualno, potpuno ispravnih potpisa imamo u 37,70 slučajeva, dok je potpuno pogrešnih potpisa 35,55%. Ovo potvrđuje tezu da ne postoje pravila kojih se pridržavaju novinari/ke i lektori/ce prilikom potpisivanja sugovornica.

2.1.1. Ankete

Ankete su vrlo popularan način "obogaćivanja" TV-priloga sa izjavama "običnih građana". Ankete također pružaju mogućnost da na neko pitanje odgovaraju ravnopravno i muškarci i žene, tako da novinari nisu limitirani time da moraju pitati ministra ili predsjednika, koji su muškarci. Ko će govoriti u anketama isključivo ovisi o novinaru koji je provodi. Da li novinari uopće razmišljaju o tome ko će im govoriti u anketi ili im je važno samo to da ispune zadatak koji dobiju od urednika. A to je da dobiju desetak izjava sugrađana i time završe svoj posao. Ili su muškarci veće pričalice i spremniji od žena da govore pred kamerom? Pogledajmo najprije, pregled objavljenih anketa u analiziranim dnevnicima i vijestima, sa temama i govornicima.

TV stanica	Muškarci sagovornici u anketama	Žene sagovornice u anketama
BHTV	2	1
FTV	4	3
ATV	14	8
TVRS	8	4
HAYAT	15	4
Ukupno:	43	20

Tabela br.9: Učesnici u anketama

U ukupno 15 anketa, muškarci su govorili 43 puta, a žene 20 puta. U pet ankete ne govori nijedna žena, a teme tih anketa su sljedeće: 1. vremenske nepogode (Hayat) – govore tri muškarca i svi su snimani u autima. Da li vremenske neprilike ne stvaraju probleme ženama, da li nema žena među vozačima ili je ovako bilo jednostavnije? 2. Ledena kiša u Hrvatskoj (Hayat) – govore tri muškarca u Hitnoj pomoći, svi povrijeđeni usljed ledene kiše. Da li su muškarci jedine "žrtve" nevremena ili su žene pažljivije. Ili novinar nije mogao pronaći ženu spremnu da govori pred kamerom. 3. O kršenju ljudskih prava (ATV) – govore tri muškarca i ovo je tipičan primjer kada je novinar mogao dobiti jednak broj izjava muškaraca i žena. 4. Problemi u saobraćaju (TVRS) – govore dva muškarca i slično već navedenom primjeru br. 1 čini se da vremenske neprilike u saobraćaju predstavljaju problem jedino muškarcu. 5. O novim ličnim kartama (ATV) – govore dva muškarca. Znači li ovo da lične karte ne trebaju ženama ili one poznaju novu proceduru oko njihovog vađenja? Koliko bi ove ankete bile zanimljivije da u njima govore jednako muškarci i žene?

Interesantno je vidjeti i ostale teme u kojima dominaciju imaju muškarci, samo je jedna u kojoj govore žene više od muškaraca.

Teme i TV stanica: 1. Otkup stanova certifikatima (FTV) – 4M i 3Ž; 2. Učestali napadi na povratnike (BHTV) – 2M i 1Ž; 3. Nove lične karte (NTV Hayat) – 3M i 1Ž; 4. Građani SRJ o izborima (NTV Hayat) – 6M i 3Ž; 5. Mesićeva posjeta BiH (ATV) – 2M i 2Ž; 6. Predpraznična atmosfera (ATV) – 6M i 3Ž; 7. Izbori u Srbiji (TVRS) – 2M i 1Ž; 8. Grijanje u Banja Luci (TVRS) – 3M i 1Ž

Imamo i dvije ankete u kojima žene govore više, a njihove teme su: 1. O samoubistvima (ATV) – 1M i 3Ž; 2. Bezbjedonosna situacija 1M i 2Ž.

Iako su novinari u anketama imali priliku za "popravni", ipak su se za muškarce sugovornike odlučili dva puta više nego za žene. Procentualno, svoje mišljenje o gore navedenim temama dalo je 68,25% muškaraca, a 31,75% žena.

Dijagram br. 5. Procentualno učešće žena i muškaraca u anketama, objavljenim u prilogima u pet centralnih informativnih emisija tokom sedam analiziranih dana

2.1.2. Sportski prilozi

Interesantno je pogledati sadržaj redovnog sportskog bloka u analiziranim centralnim informativnim emisijama. Da li se žene uopće bave sportom? Ovakvo pitanje nameće se samo od sebe ako pogledamo sadržaj kratkih (obično dvominutnih ili trominutnih) sportskih blokova. Ako je suditi prema ovim sportskim informacijama, onda skoro da možemo reći da se žene nikako ne bave sportom ili se bave vrlo malo.

Pogledajmo najprije u kojem su omjeru sportske novinarke i novinari pripremali sportske priloge. Interesantno je da na samo dvije TV stanice imamo voditelje sportskih blokova u studiju. I dok je na BHTV približno isti broj muškaraca i žena voditelja/ica, na FTV muškarci – voditelji sportskog bloka su u apsolutnoj nadmoći, njih 6 i samo jedna voditeljica. Novinari koji su pripremali priloge u apsolutnoj su prednosti nad svojim kolegicama. Samo FTV ima približno isti broj – 3 novinarke i 4 novinara, a na ostalim stanicama drastično je veći broj muškaraca. Preciznije na ATV, TV Hayat i TVRS nijedna novinarka nije pripremala sportski prilog, a na BHTV samo dva dana. Vidi tabelu br.10.

Možda su razlozi za ovakve rezultate u tome što su muškarci puno više zainteresirani za sportske događaje, ili je to još samo jedna potvrda stereotipa da je sport sfera isključivo muškog interesovanja.

TV stanica	Voditelji sportskog bloka u dnevniku i vijestima		Sportski novinari koji su pripremali priloge	
	Ž	M	Ž	M
1. FTV	1	6	3	4
2. TVRS	Bez voditelja	Bez voditelja	0	6
3. BHTV 1	3	4	2	5
4. ATV	Bez voditelja	Bez voditelja	0	7
5. NTV Hayat	Bez voditelja	Bez voditelja	0	7
Ukupno:	4	10	5	29

Tabela br.10: Voditelji i novinari u sportskim blokovima centralnih informativnih emisija

Apsolutna dominacija muškaraca i muških sportova je i u prilogima u kojima se izvještava o sportskim događajima. Tako imamo slučaj da je Evropsko prvenstvo za rukometašice na BHTV 1 u poređenju sa svakodnevnim nogometnim dešavanjima u evropskim ligama skoro pa nebitno. Istina, u pet dana je objavljena kratka informacija i to po pravilu na kraju sportskog bloka bez slike, i uvijek nakon manje važnih događaja, uglavnom nogometnih koji su uvijek imali odgovarajuću sliku. Međutim, prema procjeni voditelja, informacije o dešavanjima u Ligi prvaka, koja traje cijelu sezonu i u nekim drugim evropskim ligama zavrijeđuju veću pažnju od Svjetskog prvenstva. Ustvari, informacije sa EP za rukometašice su, uz još jednu informaciju o domaćem rukometu i skijanju za žene, jedine informacije o ženskim sportovima objavljene na BHTV, 14 informacija o muškim sportovima, naspram 7 ženskih sportova. Dominiraju nogomet i muško skijanje. Vidi tabelu br. 11.

FTV je u dva navrata objavila sliku sa EP u rukometu za žene, a pet dana nije bilo uopće mjesta za informacije o ovom događaju. Treba naglasiti da je finale EP dobilo visoko mjesto, kao druga informacija u nedjeljnom sportskom prilogu i objavljena je prije muških sportova. Treba li reći da je nogomet i na FTV u apsolutnoj prednosti nad svim ostalim sportovima (9 priloga), što se i vidi u donjoj tabeli br.11. Ukupno je zabilježen 21 prilog o muškim sportovima i pet o ženskim.

Najpozitivniji primjer i približno jednako praćenje muških i ženskih sportova imamo na TVRS. Visoko mjesto u svim sportskim blokovima (emitovani u šest emisija) dobilo je Evropsko prvenstvo za rukometašice, uvijek praćeno slikom. Izvještaj sa finalne utakmice bio je prva vijest u sportskom prilogu. 13 muških i 10 ženskih sportova, omjer je za svaku pohvalu.

I na kraju imamo dva apsolutno poražavajuća primjera. ATV i NTV Hayat sa po dvije informacije o ženskim sportovima. NTV Hayat nijednom tokom sedmice nije objavio informaciju o EP za žene u rukometu, ali je bilo mjesta za 12 nogometnih informacija, dvije skijaške i sedam košarkaških.

	Broj emitiranih priloga u sportskim blokovima svih pet TV stanica (prema vrsti sporta i genderu) – uključene i informacije koje nemaju prateću sliku									
	FTV		BHTV		TVRS		ATV		TV HAYAT	
Sport	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Nogomet	9	0	5	0	3	0	1	0	12	0
Rukomet	2	3	2	6*	0	6	2	2	0	0
Skijanje i skijaški skokovi	4	2	4	1	2	2	2	0	2	2
Atletika	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Košarka	5	0	0	0	1	0	3	0	7	0
Odbojka	0	0	0	0	2	0	3	0	0	0
Plivanje	0	0	0	0	2	2	0	0	0	0
Ostalo**	1	0	2	0	3	0	3	0	0	0
Ukupno:	21	5	14	7	13	10	14	2	21	2

Tabela br. 11: Broj priloga o muškim i ženskim sportovima, emitirani na pet TV stanica u toku sedam analiziranih dana

* Pet od šest informacija o ženskom rukometu jesu kratki izvještaji o Svjetskom prvenstvu za rukometašice. Iako je to jedan od najvećih događaja tog tjedna u svijetu, na BHTV nijednom nije bilo odgovarajuće slike, a u nedjelju nije bilo ni informacije o finalu SP-a.

** Ovdje spadaju informacije npr. o izboru **sportiste** godine i slično.

2.1.3. Vremenska prognoza

Dio informativnih emisija, koji se na mnogim evropskim TV stanicama radi na zanimljiv i ležerniji način, kod nas još uvijek ima najjednostavniju moguću formu. Nešto se pokušava na BHTV sa "novinarkom" koja je obično snimljena negdje u prirodi, a na svim ostalim TV stanicama, vremensku prognozu čita spiker čiji je glas pokriven geografskom kartom. Ako je suditi prema ovom jedinom primjeru izvještavanja o vremenu sa slikom izvještača (BHTV), onda je vremenska prognoza u ženskoj "nadležnosti", jer apsolutno dominiraju žene. Na ostalim stanicama slušamo i muške i ženske izvještače.

TV stanica	Izvještač sa slikom		Off (glas spikera)	
	Ž	M	Ž	M
1. FTV	/	/	2	5
2. TVRS	/	/	3	4
3. BHTV 1	5	0	2	0
4. ATV	/	/	4	3
5. NTV Hayat	/	/	0	7
Ukupno:	5	0	11	19

Tabela br.12: Prezantatori vremenske prognoze

Neka detaljnija analiza ovog dijela dnevnika i vijesti, nije ni moguća ni potrebna, jer u većini slučajeva to je isključivo čitanje saopćenja iz hidrometeoroloških zavoda, što je najčešće posao za slobodnog spikera.

2.1.4. Primjeri za analizu i karakteristični primjeri iz analiziranih centralnih informativnih emisija

Iznenadjujuće je da u ionako malom broju priloga o zdravstvu na BHTV nijedna žena ne govori kao doktorica tj. ekspert. Jedan jedini put (Dnevnik BHTV 15.12.2002.) kada žena govori u prilogu iz zdravstva, žena je prikazana u reproduktivnoj ulozi, kao majka koja brine o teško oboljelom djetetu. Snimana je u bolnici, a izjave daje doktor. Inače, ovaj prilog o problemima na Hematoonkološkom odjelu pedijatrijske klinike u Sarajevu predstavlja primjer klasičnog stereotipa prema kojem je majka ta koja je zadužena za brigu o djeci. Naime, u prilogu se govori kako ne postoje uvjeti za smještaj **majki** s oboljelom djecom, a očevi se nigdje ne spominju. Citat iz priloga (novinarka off): "Mada bi sa svojom djecom trebale biti **majke**, to je zbog malo prostora nemoguće. **Majke** koje ne mogu boraviti sa djecom, svakodnevno dolaze..."

Ni TVRS ne donosi bolje primjere s priložima iz zdravstva. U prilogu o kardiovaskularnim problemima djece (15.12.2002.), novinarka je izabrala tri muškarca za sugovornike. Svi su eksperti, doktori i svi su snimani u svojim radnim sobama. Istina, jedna žena se vidi u ovom prilogu, a to je sestra u plavom mantilu koja se vidi kako telefonira i kako popunjava neki obrazac. Iako ovo nije dnevna tema i novinarka je imala više vremena na raspolaganju, ipak se odlučila da o ovom problemu govore svi muškarci.

Primjer još jednog stereotipa nudi nam prilog s otvaranja nove tvornice sječenog furnira u Novoj Biloj (Dnevnik BHTV, 11.12.2002.). Žene su prikazane slikom (koja je u podlozi novinarskom off-u) samo kako rade, a o proizvodnji i samom događaju govore dva muškarca direktor i zamjenik ministra. Klasični stereotip, muškarci su direktori, šefovi i pozvani da govore, dok je ženino da radi i šuti.

U dnevniku od 09.12.2002. (BHTV 1), dvije osobe se javljaju telefonski – žena (novinarka) i muškarac (glasnogovornik). I dok glas novinarke, koja se javlja iz Beograda, prate snimci Beograda samo sa njenim potpisom, glas glasnogovornika Haškog tribunala popraćen je negovom slikom.

U dnevniku BHTV od 15.12.2002. imamo i primjer kada o jednoj temi u kojoj su žene isključivo žrtve, a to je trgovina ženama, govore samo muškarci, jer sudeći prema prilogu žene nisu interesantne za razgovor o ovoj temi.

Naveli smo već ranije da 11.12.2002. nije bilo mjesta za žene u dnevnicima ATV, TVRS i FTV. Ako izaberemo npr. dnevnik TVRS i pogledamo prva dva emitovana priloga s temama usvajanje budžeta i uvođenje PDV-a, lako ćemo uočiti da o tome govori 8 muškaraca. Svi su oni predstavnici stranaka ili zastupnici u parlamentu. Teme su također od izuzetne važnosti. Samo malo više truda, želje ili gender senzitivnosti, ove "dosadne" i muške priloge novinari su mogli obogatiti izjavama sugovornica. Tim prije što u istoj skupštini sjede i žene, dakako u puno manjem broju, ali ih ima. Ili možda žene neće odlučivati o potrošnji budžeta ili će možda biti oslobođene plaćanja PDV-a, pa novinari nisu smatrali za potrebno da čuju i prenesu njihovo mišljenje.

Niz je primjera kada je teško vidjeti ženu tokom priloga, kao npr. u prilogu o susretu članova Predsjedništva BiH i Predsjednika Hrvatske Stjepana Mesića (09.12.2002.), koji su emitirani u svim centralnim informativnim emisijama. U TV priložima nema nijedne žene, sve do samog kraja priloga kada se vidi jedna žena, i to sa strane grupe političara koji hodaju i koja je vjerovatno novinarka koja prati događaj. Ovo je ujedno i primjer kada novinari nisu "krivi" što u prilogu nema izjava žena. Naime, često sam događaj uvjetuje pojavljivanje žena u kadru ili u prilogu (kao što je slučaj s ovog susreta), pri čemu se misli na to da novinari nisu bili u mogućnosti razgovarati sa ženama jer ih nije ni bilo na događaju.

Konferenciju o efektivnom nadzoru oružanih snaga (Dnevnik BHTV 13.12.2002.), opet donosi primjer da je neka tema u ekskluzivnoj nadležnosti muškaraca, iako je u predsjedništvu Konferencije žena. Istina, ona se vidi na slici koja prati novinarski off, ali priliku da govore dobila su tri muškarca. Prilog s iste konferencije slično je obrađen i na NTV Hayat, s tim što su priliku da govore dobila četiri muškarca.

Jedan od "boljih" dnevnika sa gender aspekta na TVRS mogao bi se na prvi pogled učiniti onaj od 14.12.2002., kada bilježimo 3 izjave žena i 11 izjava muškaraca. Međutim, pogledajmo odkud tri žene u dnevniku i u kojim prilogima. Dva priloga o povratku, jedan u Banja Luku i drugi u Hrvatsku sadrže osam izjava, od čega tri žene. Ono što je zajedničko za sve njih jeste da govore povratnice. Znači, tri žene dobile su priliku da govore, ali ne kao ekspertice ili direktorice, već kao građanke i u ulozi "žrtve". Treba li napomenuti da u prvom prilogu, kada je intervjuiran bračni par, prednost da prvi govori dobiva muškarac. Slično je i sa dnevnikom TVRS od 15.12.2002. kada jedna jedina izjava žene u dnevniku pripada izbjeglici.

Izdvojićemo za primjer i vijesti NTV Hayat od 09.12.2002. Naime, urednik je iskoristio konstituirajuću sjednicu Zastupničkog doma Parlamenta BiH kako bi novinari dobili mišljenje zastupnika o nekoliko tema, neovisno o sjednici, koje se protežu kroz emisiju. Ono što je interesantno jeste da o četiri političke teme (konstituirajuća sjednica, konstituiranje vlasti u BiH, Tomac o BiH, izbori u SRJ) govore po pravilu isti sugovornici-zastupnici u Parlamentu, neki čak i o tri teme, a samo je jedna zastupnica govorila o dvije teme. Ovo je tipičan primjer kako je novinaru bilo najlakše uraditi zadatak. Dobivši jednog sugovornika i postavljanjem nekoliko pitanja o različitim temama, posao jeste završen, ali kako. Samo jedna žena u prilogima, a ona sigurno nije jedina članica Parlamenta. Vjerovatno bi se i novinari koji su radili ove priloge složili s tim da bi bili puno raznovrsniji da je gender pristup bio drugačiji. Ili, ako baš nema žena ili nisu spremne da govore, onda bi možda prilog bio zanimljiviji da su o različitim temama govorili barem drugi muškarci – zastupnici, a ne uvijek isti – eksperti za ma koje pitanje koje im se postavi. Prave sveznalice.

Sličan primjer imamo i u vijestima ATV 09.12.2002. O četiri teme, za koje nije bilo nemoguće pronaći sugovornice, novinari ipak radije biraju sugovornike. O imenovanju mandatar RS, mandatar Vijeća ministara BiH, izboru predsjedavajućeg Zastupničkog doma BiH, zasjedanju Skupštine RS, govori 11 muškaraca i nijedna žena. S obzirom da su muškarci izabrani za predsjedavajućeg i zamjenike u Zastupničkom domu BiH, donekle imamo opravdanje što nakon izbora na svim TV stanicama govore njih trojica. Ipak, možda bi bilo zanimljivo čuti i neku zastupnicu šta misli o ovim imenovanjima.

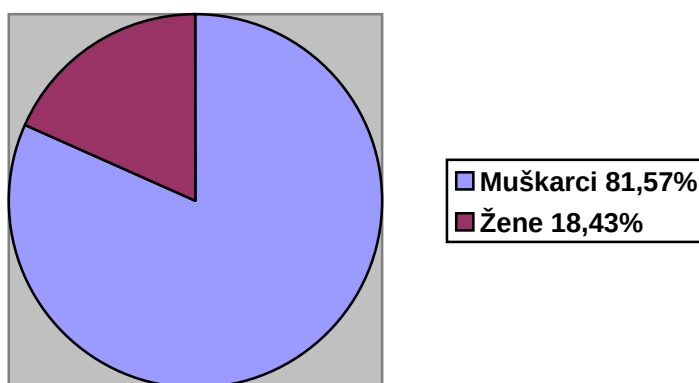
Rijedak primjer TV priloga u kojem govore dvije žene, a nijedan muškarac, jeste prilog sa Konferencije o usklađivanju domaćih zakona o zaštiti ljudskih prava sa evropskim zakonodavstvom. Prilozi su emitirani na NTV Hayat, TVRS i BHTV1.

Dodajmo ovome i jedan prilog iz zdravstva na ATV u kojem se pojavljuje i jedna žena, doktorica i ekspertica, što inače nije praksa kako se pokazalo tokom analize. Iako je najavljena kao doktor, ovaj prilog je dobar primjer da postoje žene koje znaju i koje su spremne da govore o stručnim i medicinskim temama.

Zajedničko za sve TV stanice jeste da kratki blokovi vijesti iz inozemstva obiluju informacijama koje prati slika sa muškarcima u glavnoj ulozi. Žene, skoro da se i ne pojavljuju, a da ne govorimo da nema njihovih izjava. Ovo može biti potvrda da nije samo kod nas poražavajuća situacija, kada je u pitanju gender aspekt u centralnim informativnim emisijama.

Da li žena doista nema u javnom životu, da li nisu spremne da govore, da li novinari namaju vremena da ih traže ili uopće ne razmišljaju o tome da bi neka tema bila interesantnija ako bi o njoj jednako govorili i žene i muškarci, samo su neka od pitanja za neke druge i dublje analize.

2.2. Ostale informativno - političke emisije

Ko govori u informativno-političkim emisijama?

2.1.1. Ostale informativno - političke emisije

Rekli smo već da su dnevnik i vijesti informativne emisije u kojima je izbor sugovornika često uvjetovan samim događajem. Npr. ako BH predsjedništvo (u kojem su tri muškarca) primi u zvaničnu posjetu hrvatskog predsjednika u čijoj su delegaciji uglavnom muškarci, novinari su osuđeni na "muške" izjave. Čak i da se potruže i pronađu neku ženu, učesnicu u razgovorima, prilog ne bi imao istu težinu ili istu aktuelnost kao izjave samih predsjednika. Međutim, niz je drugih primjera, posebno iz ekonomije, privrede, zdravstva, nauke, kulture, kada je uz samo malo truda ili volje, a prije svega gender svjesnosti, moguće pronaći žene koje sa istim ili većim nivoom znanja od muškaraca mogu govoriti o mnogim temama. I to ne samo da bi imali žene u TV prilogu tek reda radi.

Stoga su informativno-političke emisije (magazini, kontakt programi i emisije sličnog tipa) idealna prilika za novinare i urednike da zahvaljujući jednakoj zastupljenosti muškaraca i žena, svoju emisiju učine zanimljivijom i korisnijom. Obično je za pripremu ovakvih emisija na raspolaganju nekoliko dana, jer su to sedmične emisije i mogu se osmisliti sa više strana. Ovakav gender pristup zahtjeva samo malo detaljniju pripremu i malo dodatnog vremena na pronalaženju sugovornika. Ako je tema iz zdravstva, najlakše je uzeti odmah direktora klinike ili ministra zdravstva (koji su po pravilu muškarci). Ali, može li novinar umjesto direktora, potražiti njegovu kolegicu – doktoricu, koja sa istim ili većim nivoom stručnosti može govoriti kao i njeni nadređeni?

Ipak, analiza i ovih emisija ne samo da potvrđuje rezultate dobijene iz analiza centralnih informativnih emisija, nego su rezultati još u većoj mjeri poražavajući, posebno imajući u vidu gore navedeno. I ovaj put žene i muškarci su podjednako zastupljeni u ulozi voditelja i novinara koji pripremaju priloge. 13 muškaraca i 17 žena, s tim da kod ovog podatka treba uzeti u obzir da je u nekim emisijama voditeljica spremala ujedno i priloge. To nije posebno uzeto u obzir, računali smo kao jednu osobu. (Ovo su svakako manje bitni podaci, koji ne utiču na konačne rezultate).

Tema	Ko govori?	
	M	Ž
Politika, zakonodavstvo, Haški tribunal	71	15
Kultura	1	0
Kriminal, sudstvo	8	2
Privreda, ekonomija i sl.	11	2
Povratak i sl.	13	1
Ekologija	1	1
Nauka	1	0
Ljudska prava	2	1
Ostalo	16	6
Ukupno:	124	28

Tabela br. 13: Zbirni pregled izjava muškaraca i žena prema temama o kojima govore u analiziranim informativno političkim emisijama

U 11 analiziranih emisija informativno-političkog tipa, došli smo do skoro identičnih podataka, kao i u analizi centralnih informativnih emisija (vijesti i dnevnik). Sugovornici u emisijama su 81,57% muškarci, a 18,43% žene. Indikativno je da u nekoliko emisija nema nikako žena, a brojni su primjeri njihovog zanemarivo malog prisustva ili prisustva isključivo zbog funkcije koju obavljaju.

Pojedinačna analiza emisija data je u nastavku, a ovdje ćemo izdvojiti samo neke karakteristične primjere. U veoma gledanom političkom magazinu "60 minuta" (ponedjeljak, 20.00, FTV) možemo slobodno reći da nema žena ni u kakvoj ulozi. Jer šta reći za 9 sekundi koje su dodijeljene jednoj jedinoj ženi u emisiji od 3600 sekundi. Stiće se utisak da je novinar tek reda radi, uvrstio glasnogovornicu OHR-a, jer je njena izjava ustvari isječak sa njene redovne konferencije za novinare. Dakle, nije namjenski snimana za emisiju, kao što su ostali muškarci – sugovornici u emisiji. Još jedan karakterističan primjer jeste da su predstavnici političkih stranaka koji se pojavljuju u emisiji svi do jednog muškarci. Suvišna su pitanja da baš nijedna žena nije spremna ili nije u poziciji da iznese stranačke stavove.

Još nešto je uočljivo iz zbirnih rezultata. O povratničkoj problematici, o čemu su žene u dnevnicima i vijestima nešto "više" govorile (iako nerijetko iz pozicije žrtve), sada imamo nevjerovatan podatak da o ovoj temi govori 13 muškaraca (političara, povratnika i sl.), a samo jedna žena i to povratnica. Emisija Kontra-punkt (TVRS) sa temom povratka Srba u Hrvatsku, primjer je potpunog odsustva žena. Interesantne su i dvije vanjsko-političke emisije, koje potvrđuju da i u TV prilogima sa aktuelnostima van granica naše zemlje, žene imaju zanemarivo malo prisustvo, a samim tim i zanemarivu ulogu u društvu (vidi emisije Kugla i Crno-bijeli svijet). Drugim riječima, o dobru i zlu na našoj planeti odlučuju muškarci – oni su gospodari i rata i mira.

Interesantno je ovdje navesti jedan primjer, tačnije TV prilog posvećen nekim problemima sa kojima se suočava supruga britanskog premijera (Crno-bijeli svijet, NTV Hayat). Gospođa je u središtu afere oko kupovine dva stana. Međutim, u najavi priloga (voditeljica citira riječi premijerove supruge) čujemo da i sama gospođa u obraćanju javnosti akcenat stavlja na to da "... svaki dan žongliram sa puno loptica u zraku..." A izraz loptica upotrebljava za svoju ulogu majke, supruge, premijerove žene, odvjetnice i dobrotvorke. Međutim, i ako su gospođine malverzacije tema priloga, u samoj TV priči ona ne dobija priliku da iznese svoje mišljenje. Prednost je data muškarcu – članu Parlamenta. Premijerovu suprugu možemo vidjeti u više navrata samo slikom i to uvijek istu sekvencu, ali nikada ne govori. Ona sa svojom djecom ispod božićne jelke. Eto kako ženu vidi i razvijeni, bogati zapadni svijet. Sa djecom u kući.

U nastavku donosimo kratke pojedinačne analize svake emisije.

Analizirane emisije u ovom programskom "žanru" su:

1. Politički magazin "60 minuta" – FTV 1 (09.12.2002.)
2. TV magazin Trag – ATV (09.12.2002.)
3. Informativno politička emisija "Kugla" – ATV (09.12.2002.)
4. Talk – show "Nezvanično" – ATV (12.12.2002.)
5. Politička emisija "Altermedia ATV" – ATV (13.12.2002.)

6. Crno-bijeli svijet – NTV Hayat (13.12.2002.)
7. Korak – NTV Hayat (12.12.2002.)
8. Politički magazin "Jugoslavija danas" – TVRS (10.12.2002.)
9. "Budžetska potrošnja u RS" – TVRS (12.12.2002.)
10. Kontra-punkt – TVRS (13.12.2002.)
11. Haški Tribunal: Pravda za sve – TVRS (14.12.2002.)

FTV

Analizirana emisija: "60 minuta" – FTV 1 (09.12.2002.)

Ženi 9 sekundi od ukupno 3600 sekundi

Politički magazin 60 minuta, jedan je od najgledanijih zahvaljujući često provokativnim i smjelim priložima. Emituje se ponedjeljkom u 20. sati na FTV 1, a urednik i voditelj je muškarac. Emisija se sastoji od nekoliko priloga prosječne dužine 10 minuta i od dva do tri razgovora sa gostima u studiju.

Sa gender aspekta, ovu emisiju emitiranu u terminu provedene analize bolje bi bilo i ne analizirati. Naime, u cijeloj emisiji od sat vremena pojavljuje se samo jednom jedna žena i to vjerovali ili ne punih 9 sekundi. Žena nema ni među voditeljima, urednicima, reporterima, sve do jednog muškarci.

Ako ovo pokušamo prebaciti u brojke, to bi značilo da je priloge radilo ukupno 4 novinara (sve muškarci) + voditelj koji najavljuje priloge i vodi dva razgovora u studiju. Voditelj je na ekranu prilikom najava 3.05 minuta, a reporteri u svojim priložima 0.54 minute pojavljuju se sa slikom. Ovome treba dodati 2 razgovora voditelja sa gostima muškarcima u studiju (18.49) i razgovor novinara sa gostom muškarcem (11.41) što ukupno daje 30.30 minuta kada su na ekranu dvojica muškaraca.

Ipak, ono što najviše iznenađuje jeste činjenica da u cijeloj emisiji od ukupno 19 osoba koje govore u priložima, samo je jedna žena i to glasnogovornica OHR-a jug, a snimak je sa press konferencije i dobila je 9 sekundi. 18 muškaraca raspodjelilo je 13.25 minuta na svoje izjave. Ostalo vrijeme, slušamo glas novinara koji su pripremili priloge.

Dakle, o temama iz sudstva, zakonodavstva (Zakon o amnestiji FBiH), administrativnom uređenju Mostara, radu novog BH Parlamenta, žene nisu kompetentne da govore.

Primjer za analizu: Kako bi bilo protumačeno da nešto slično raskopčavanju košulje i skidanju kravate, a što je učinio "ugledni" sudija gostujući u studiju, napravi neka žena gošća u emisiji.

Tema	Ko govori?	
	M	Ž
Kultura	1	0
Politika i zakonodavstvo	18	1 (9 sekundi)
Kriminal, sudstvo	2	0
Ukupno:	21	1

ATV

Analizirana emisija: TV magazin Trag – ATV (09.12.2002.)

I ova emisija je primjer koji potvrđuje dosadašnje rezultate analize, a to je da žene nisu "pozvane" da govore o aktuelnim temama.

U dva priloga sa temama "Odgovornost političara u BiH" i "Problemi Srba – povratnika u Sanski Most" imali smo priliku vidjeti i čuti samo tri žene, od kojih je jedna novinarka.

O odgovornosti političara govorilo je 7 gostiju – muškaraca i jedan novinar. Jedina žena u ovom prilogu, vjerovatno pozvana po funkciji koju obavlja, jeste predstavnica OHR-a.

S druge strane o problemima povratnika, pored novinarke imamo samo jednu ženu i to građanku koja govori u ulozi žrtve, a snimana je na ruševinama zajedno sa jednim muškarcem. Međutim, političari koji govore o ovoj temi su, što je već uobičajeno, muškarci.

Treći prilog o rebalansu budžeta RS donosi znatno bolju zastupljenost žena i po prvi put veći broj izjava žena (7) od muškaraca (6). Međutim, da ne bi pomislili da će to biti praksa dolazi prilog o povratku u Srebrenicu (5 muškaraca – tri povratnika i dva političara, a nijedna žena)

Tema	Ko govori?	
	M	Ž
Politika	13	8
Problemi povratnika	9	1
Ukupno:	21	9

Analizirana emisija: Vanjsko-politička emisija "Kugla" – ATV (09.12.2002.)

Ova je emisija primjer da muškarci nisu samo kod nas u povlaštenom položaju kada govore na televiziji, već je to tako i u svijetu.

Tema	Ko govori?	
	M	Ž
Politika	5	0
Kriminal, terorizam, sudstvo	6	2
Ekologija	1	1
Nauka	1	0
Ukupno:	13	3

Analizirana emisija: Talk – show "Nezvanično" – ATV (12.12.2002.)

Urednik emisije na temu "Ko stvara pogrešan sistem vrijednosti u našem društvu" uključio je u razgovor o ovoj problematici 4 žene (2 učenice, pedagog i socijalna radnica), a s druge strane 14 muškaraca (7 učenika, psihologa, filozofa, socijalnog radnika, dva profesora, doktora prava, političara), iz čega proizilazi da i o nekim ne isključivo dnevnim temama, muškarci imaju i te kakvu nadmoć. Ova tema u tabelarnom prikazu biće svrstana pod "ostalo".

Tema	Ko govori?	
	M	Ž
Ostalo ("Ko stvara pogrešan sistem vrijednosti u našem društvu")	14	4

Analizirana emisija: Politička emisija "Altermedia ATV" – ATV (13.12.2002.)

Klasičan primjer i potvrda stajališta da ima malo mjesta za žene kada je riječ o najaktuelnijim političkim dešavanjima. Tema emisije Konstituiranje Predstavničkog Doma BiH i ostalih organa BiH. Devet muškaraca (zastupnici i gledaoci) i jedna žena.

Tema	Ko govori?	
	M	Ž
Politika	8	1

Može li opravdanje za ovo biti u tome što je zanemariv broj žena izabran u Parlamente na raznim nivoima?

Šta je uzrok nepozivanju većeg broja žena u ovakvu emisiju?

Da li politika ne zanima žene?

TVRS*Analizirana emisija: Politički magazin "Jugoslavija danas" – TVRS (10.12.2002.)*

Emisija je magazinskog tipa, a govori o različitim temama vezanim za područje Srbije i Crne Gore. Iako teme koje se obrađuju u emisiji pokrivaju susjednu državu, gender koncept je ostao isti. Dakle, muškarci i ovdje imaju prioritet, njih devet govori o političkim temama i trgovini ženama. Samo jedna žena dobila je priliku i to na temu trgovine ženama u Crnoj Gori.

Ovaj prilog, međutim, predstavlja dobar primjer kako novinarka koja je autor priče može potaći kvalitetniju raspravu otvoreno govoreći i razbijajući tabu teme. Novinarka je otvoreno progovorila o tome kako su u lanac trgovine ženama uključeni crnogorski političari i to ljudi sa vrha piramide vlasti. Uz 2 visoko pozicionirana političara, izjavu je dala i žena i to upravnica "Sigurne kuće" za žene u Crnoj Gori. Prilog pokazuje da žene mogu i znaju govoriti o, i te kako, delikatnim temama. Mada je riječ o trgovini ženama, bar po izjavama žene su malo zastupljene u prilogu, ali je dobar pokušaj novinarke i vješto iskorišten da o svemu svoju riječ daju i muškarci koji upravo i stoje iza onog što kvalifikujemo kao trgovinu bijelim robljem.

Međutim, ostala dva priloga o predsjedničkim izborima u Srbiji i Crnoj Gori protekla su u potpunoj dominaciji muškaraca. Sedam muškaraca je dalo izjave u trajanju oko 9 minuta, a nijedna žena. Sliku nisu popravile ni dvije ankete, jer u njima učestvuje 6 muškaraca i dvije žene. Anketa o predsjedničkim izborima u Crnoj Gori je primjer za analizu.

Tema	Ko govori?	
	M	Ž
Politika	7	0
Ljudska prava i trgovina ženama	2	1
Ukupno:	9	2

Analizirana emisija: "Budžetska potrošnja u RS" – TVRS (12.12.2002.)

Ništa novo nije donijela ni ova emisija, osim potvrde da žene nisu nadležne ni pozvane da raspravljaju o trošenju budžeta u RS. Pored voditelja, dva gosta – direktora nadležnih fondova, čak i tri gledatelja koji su se telefonski javili u emisiju bili su muškarci. Potvrda je to da je gender svjesnost u medijima i te kako na niskim granama, jer nije moguće da se nijedna žena nije javila u emisiju. Novinar koji je bio zadužen za izbor i uključenje gledatelja, mogao je odabrati bar jednu ženu, ako već voditelj nije mogao ili se nije potrudio dovoljno da ugosti bar jednu eksperticu. A mjesta je bilo, jer predviđeno gostovanje ministra finansija je propalo, zbog njegovog nedolaska u studio. Na ekranu su 60 minuta muškarci.

Tema	Ko govori?	
	M	Ž
Politika	2	0

Analizirana emisija: Kontra-punkt – TVRS (13.12.2002.)

Da li postoji bar jedna žena izbjeglica, prognana žena ili žena koja želi da se vrati na svoje ognjište. Ako je suditi po ovoj emisiji koja obrađuje temu "Povratak Srba u Hrvatsku", onda ne postoji. Muškarci su, prema tome, jedine žrtve.

Tema je osvijetljena sa čisto muške strane, sa četiri gosta u studiju. I kroz emitovane priloge sa terena izjave daju muškarci, a jedva da se koja žena pojavljuje i u kadrovima. Gender koncept je i u ovoj emisiji doživio totalni fiasco. Zar je moguće da se za razgovor o problemima povratničke populacije nije mogla pronaći ni jedna žena koja i te kako osjeća na vlastitoj koži sve te probleme.

Tema	Ko govori?	
	M	Ž
Povratak prognanih	4	0

Analizirana emisija: Haški Tribunal: Pravda za sve – TVRS (14.12.2002.)

Emisija, koju su pripremili novinari agencije SENSE, pored izvrsno obrađene teme formiranja tribunala u Hagu i problemima u njegovom radu, predstavlja i primjer dobrog gender koncepta, iako su muškarci i ovaj put više govorili.

Tema	Ko govori?	
	M	Ž
Haški tribunal	8	4

NTV Hayat*Analizirana emisija: Korak, informativno-politički magazin (12.12.2002)*

Voditeljica je za temu emisije "Odnosi BiH sa Irakom" odabrala tri sugovornika (predsjednik VT komore, direktor domaće kompanije i finansijski ekspert) i jednu sugovornicu (ministrica). U okviru emisije prikazano je 6 posebnih priloga sa 8 govornika muškaraca i samo jednom ženom. Interesantno je da i u prilogu žena koja govori je ista osoba koja gostuje u studiju. Sam po sebi nameće se zaključak da govori isključivo po funkciji, a ne kao ekspertica za privredno-ekonomske teme. Naplata vanjskog duga, postupak uvođenja sankcija UN-a nekoj zemlji, namjenska industrija i sl. teme su emitiranih priloga i isključivo su muškarci ti koji su pozvani da o njima govore. Ipak istina je da u ovim priložima ima i žena. Njihovo mjesto je za šivaćim mašinama i kasama, dok su muškarci u svojim uredima i u odijelima. Ministrica je po pravilu loše potpisana, kao ministar, iako joj se voditeljica korektno obraća sa ministrica.

Tema	Ko govori?	
	M	Ž
Privredno-ekonomska "Odnosi BiH sa Irakom"	11	1+1*
Ukupno:	11	2

* Ista osoba je gošća u emisiji u studiju i govori u jednom od priloga.

Analizirana emisija: Crno-bijeli svijet. Vanjsko-politički magazin (13.12.2002.)

Emisija koja donosi pregled aktuelnosti u svijetu, tako da je zanimljivo vidjeti koliko o temama od svjetskog značaja govore muškarci, a koliko žene. U 9 priloga u kojima imamo tonske izjave sugovornika rezultati su 10-1 o politici u korist muškaraca i 2-2 o ostalim temama. Lako je zaključiti da svjetsku politiku kreiraju muškarci, jer i ona jedna žena koja se među njima zatekla je bivša britanska premijerka i o politici govori prilikom dodjele jedne nagrade. Druge dvije žene su građanke koje govore o policajcima na konjima i supruga američkog predsjednika. Iako su snimani zajedno, supruzi predsjednika upućeno je pitanje vezano za njeno dijete. U cijeloj emisiji, sa gender aspekta je najinteresantniji prilog o supruzi britanskog premijera, o čemu smo više govorili na početku analize ovog programskog segmenta.

3. Naučni program

Muškarci		Žene	
	Uloga		
Naučnici		Majke	
Doktori		Trudnice	
Eksperti		Domaćice	
	Mjesto snimanja		
Ordinacija		Uz dječiji krevetac	
Laboratorija ili bolnica		Na ultrazvučnom pregledu	

Malo, ili bolje reći premalo, emisija iz naučnog programa je emitovano na pomenutim TV stanicama u terminu analize. Tačnije samo jedna, ali vrlo indikativna i prepuna stereotipa. U nedostatku domaće proizvodnje, naše TV stanice prinuđene su da otkupljuju program stranih TV kuća, što nam daje priliku da analiziramo gender aspekt i u emisiji stranog programa. Jedna od rijetkih emitovanih naučnih emisija je vrlo popularna i gledana serija BBC Exclusive *Kako izgraditi čovjeka*.

Ako nam može biti utjeha, i ova izvanredna emisija britanske proizvodnje predstavlja ekstremno primjer zapostavljenosti žena, kada je riječ o temama koje se i te kako tiču ženskog roda. Emisija je puna i stereotipnih primjera.

Za analizu: Tema emisije bila je razvijanje novih puteva za obnavljanje povrijeđenih dijelova tijela, putem eksperimenata sa kloniranjem ljudskih ćelija. Veoma zanimljiva tema koja se itekako tiče žena, jer osnovni preduvjet za ove eksperimente jeste žensko jajašce, dakle neophodna je žena donator. Međutim, u 47 minuta emisije, koliko je stalo na traku u terminu do 22 sata, o ovoj temi apsolutno ne govore žene, ni kao naučnice, ni kao donatori jajašaca. Pojavljuju se prilično kratko i to kao trudnica, koja nosi tri identične bebe jer je kod nje došlo do prirodnog kloniranja, zatim kao majka koja je svjesna da gubi desetogodišnjeg dječaka i ne bi željela da ga klonira (muž bi želio). U jednoj sekvenci, druga ženska osoba prikazana je pored bolesnog djeteta kao nemoćna majka, a doktor u mantilu dolazi do njih i objašnjava o čemu se radi. Poslije toga se prebacuje u laboratoriju i govori o mogućim prednostima (klasičan primjer stereotipa). Dvije žene koje se pojavljuju u emisiji, jedna kao trudnica, a druga kao majka teško bolesnog dječaka, prikazane su stereotipno, isključivo kao osobe čija je jedina briga rađanje i briga o djeci.

Tekst koji prati sliku čita spiker (muškarac). Sedam naučnika i stručnjaka iz genetike i drugih medicinskih grana, iznose svoje razloge za i protiv kloniranja ljudskih ćelija. Muškarci rade na eksperimentu i uglavnom su prikazani u svojim laboratorijama ili uredima. Naučnici govore o svojim nastojanjima i daju razloge za i protiv. Jedan muškarac, koji je nesretnim slučajem ostao nepokretan, opisan je kao dvometraš, atletski građen, dobar sportista, u ovom slučaju jedina nada mu je uspjeh eksperimenta.

Lokacije snimanja: Još jedan primjer stereotipa. Trudnica koja nosi identične trojke snimana je uvijek ili kod ginekologa na ultrazvučnom pregledu, ili u dječijoj sobi ili sa bebama. Na pregledu je prisutan i njen suprug.

Dakle, u jednom veoma značajnom pitanju za ljudsku vrstu, nijedna žena naučnica ne govori niti učestvuje u eksperimentu.

4. Muzičko - zabavni program

Talk show emisije

Kvizovi

***Voditelj muškarac:** jesi dobra kuharica, domaćica, jesi dobra za spavaću sobu?*

***Gošća:** Ja to nisam rekla.*

***Voditelj muškarac:** Jesi dobra u kuhinji?*

***Gošća:** U kuhinji jako, to je istina.*

Ovaj programski "žanr" pruža mogućnost urednicima ovakvih emisija da pripremu za emisije i odabir gostiju urade uz puno uvažavanje gender koncepta. Dakle da imaju jednaku ili približno jednaku zastupljenost muškaraca i žena u emisijama. Tu prije svega mislimo da ovaj ležerniji program ne mora robovati dnevno političkim događajima. Za razliku od informativnog programa, kada možemo za novinare naći jednu malu dozu opravdanja zašto je drastično više muškaraca u emisijama, u ovom programskom segmentu sve je do novinara, tačnije urednika. No, da li urednici i novinari to pokušavaju da ispune, vidjećemo u redovima koji slijede. Da li su ženama namijenjene stereotipne uloge ili su ravnopravne u ovakvim emisijama? To su uglavnom emisije, koje su emitirane u najudarnijim večernjim terminima i često nose oznaku "najgledanije". Ovdje ćemo, kao i u analizama nekih narednih programskih žanrova, pažnju više usmjeriti na uloge u kojima se pojavljuju muškarci i žene, ko su voditelji, ko su gosti, ko su zabavljači, hostese, učesnici u programu, a manje na statističke podatke. Napomena: Jedina emitirana emisija u analiziranom terminu u sedam dana na TVRS, a koju možemo svrstati u ovaj "žanr" jeste TV Bingo. Za ATV su dostavljeni podaci samo za kviz Upitnik i to za jednu prikazanu emisiju.

Analiza je dovela do nekoliko zaključaka. Žene su dominantne kada je riječ o vođenju emisija zabavnog karaktera izuzev nekih kvizova, ali isto tako žene su i dalje u ulozi hostesa ili domaćica, tu su da uljepšaju spotove pjevača, rijetke su kao takmičarke u kvizovima. Pokazalo se da su muškarci sigurniji u sebe, samouvjereniji i prodorniji, a moglo bi se po učešću u kvizovima reći i obrazovaniji. U većini muzičkih spotova, žensko tijelo služi za uljepšavanje "muških" spotova. Uloge muškaraca u spotovima su obično takve da su oni predstavljeni kao energični, dinamični, jaki, dok su žene predstavljene sa svim svojim ženskim atributima zavodnica, ženstvenosti, nježnosti i izvještačenog ponašanja. Izrazito negativna slika jeste u kvizovima. Muškarci su dominantni kao voditelji, ali je još "teži podatak" da se muškarci znatno više pojavljuju u ulozi takmičara. Kviz Upitnik isključivo vode muškarci, o čemu je više rečeno u pojedinačnoj analizi kvizova. Ipak, nije sve tako ni crno, postoji i niz primjera dobrog pristupa uređivanju emisija sa gender aspekta. Sve je više primjera, posebno u emisijama talk show tipa i kolažnom programu, da je više gošći i da su teme takve da razbijaju klasične stereotipe. Najgledanije emisije ovog tipa (TV Bingo), vode u paru voditelj i voditeljica, što bi mogao biti znak da se u određenoj mjeri razmišlja o genderu prilikom uređivanja takvih emisija, što recimo nije slučaj sa kvizom Upitnik na NTV Hayat i ATV. Niz je primjera o kojima vrijedi razmisliti, a navedeni su u donjim analizama po emisijama. Sve u svemu, možemo reći da postoje primjeri rušenja stereotipa, ali i emisije koje ženu prikazuju potpuno stereotipno (crnka, plavuša, atraktivna, kuharica, dobra u spavaćoj sobi...). Posebno je kontradiktorna emisija Astra-show (vidi pojedinačnu analizu).

Analizirane emisije:

1. Subotom uveče sa Segmedinom Srnom (subota, 20.00, FTV)
2. TV Bingo (petak, 20.00, FTV) i TV Bingo (subota, 20.00, TVRS)
3. Život kojim živim (utorak, 21.00, NTV Hayat)
4. Kviz Upitnik (srijeda-nedjelja, oko 19.35, NTV Hayat), ATV (jedna emisija) i Kviz "Kolo sreće" (četvrtak, 20.00, FTV)
5. Top 12 (ponedjeljak, 21.00, NTV Hayat)
6. Astra show (petak, 20.00, NTV Havat)

Televizija Federacije BiH	Voditelji		Gosti		Takmičari u kvizu		Zabavljači (pjevači)		Hostese	
	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M
Kviz	1	0			0	3				
TV Bingo	1	1					0	1	2	0
Kolažni program	1	0	1	4			0	2		
Ukupno:	3	1	1	4	0	3	0	3	2	0

TVRS		Voditelji	
		Ž	M
TV Bingo		1	1

NTV Hayat	Voditelji		Gosti		Takmičari u kvizu	
	Ž	M	Ž	M	Ž	M
Talk show ŽKŽ	1	0	2	1		
Kviz Upitnik	0	10			41	87
Astra show	1	1	2	2		
Ukupno:	2	11	2	2	41	87

Karakteristični primjeri – tabelarni prikaz uloga muškaraca i žena u navedenim emisijama

Pojedinačna analiza emisija:

1. Subotom uveče sa Segmedinom Srnom (subota, 20.00, FTV)

Koncept emisije, koju uređuje i vodi voditeljica, obuhvata nekoliko razgovora voditeljice sa gostima i nekoliko zanimljivih reportaža. Voditeljica je prema svim gostima uvijek srdačna i nasmijana i u svom pristupu vrlo profesionalna. U načinu najave gostiju ne vidi se razlika, bilo da su gosti muškarci ili žene. Prvog gosta (muškarca) predstavila je sa puno komplimenata i uvažavanja, a kao potvrdu njegove svestranosti omogućila mu je da sa muzičkom grupom odsvira jedan stari hit. Na sličan način, predstavljena je i njena gošća na kraju emisije, kojoj je također dodjelila niz komplimenata, kao što su najbolja rukometašica svijeta, uspješna direktorica, majka i šarmantna žena. Od četiri reportaže u emisiji, tri su posvećene muškarcima i oni govore o svojim hobijima i kulinarskim vještinama, a jedna u kojoj su žene glavne protagonistice je tema koja isto tako više zaokuplja pažnju muškaraca – Miss svijeta. Dakle, gledano iz pozicije pristupa voditeljice gostima, izboru gostiju i tema, možemo reći da ova emisija i pored ponovne dominacije muškaraca u reportažnim prilozima, za razliku od većine emitiranih emisija u analiziranom periodu, ispunjava osnovne aspekte prikazivanja gendera u medijima.

2. TV Bingo (petak, 20.00, FTV) i TV Bingo (subota, 20.00, TVRS)

Ovo su dvije emisije, koje zbog primamljivih mogućih novčanih dobitaka, spadaju svakako u najgledanije emisije na entitetskim javnim TV servisima. Gledano u cjelini, gender aspekt je zadovoljen u oba slučaja. Imamo mješoviti voditeljski par u obje emisije, gledaoci i gledateljke u sarajevskom studiju su podjednako zastupljeni, s tim što je uloga hostesa u emisiji FTV dodjeljena ženama, kako se moglo i očekivati. Da li je ovo stereotip – žene hostese, nasmijane dodjeljuju poklone, atraktivno obučene. Da li je ovaj stereotip moguće promijeniti? Kako bi izgledala dva muškarca u ovim ulogama? Pitanje za neke naredne i dublje analize.

3. Život kojim živim (utorak, 21.00, NTV Hayat)

Talk show, koji uređuje i vodi voditeljica predstavlja primjer emisije u kojoj voditeljica pokušava da razbije klasične stereotipe o ženama i za goste dovodi podjednako i muškarce i žene. Prisutna je jedna određena doza pretjeranog pokušaja voditeljice da sa svim gostima bude u prisnom odnosu, što neke gledatelje može iritirati. Dvije gošće i jedan gost, sugovornici su u analiziranoj emisiji. Nesporno je da se voditeljica prema svim sugovornicima odnosi na kulturni način. Međutim, upada u oči da je akcenat kod najave prve sugovornice na njenoj mladosti i atraktivnosti, a pitanja se tiču uglavnom ženske privlačnosti i "atributa" kojima privlači. Dakle, čisti stereotip, žena – mlada, lijepa, atraktivna, privlačna. Da li je to isključivi razlog njenog uspjeha na estradi? S druge strane, najava druge gošće i cijeli razgovor predstavljaju primjer kako je moguće razbijati stereotipe o ženama i pokazati kako su one ne samo ravnopravne sa muškarcima, nego i da mogu biti uspješne političarke, profesorice, ekspertice. Način ponašanja druge gošće u emisiji je takav da razbija apsolutno sve barijere, koje postoje između muškaraca i žena. Veoma je sigurna u sebe i u ono što radi, a potpuno je ravnopravna sa muškarcima u bilo kojem pogledu.

4. Kviz "Upitnik" – Hayat, Upitnik – ATV i "Kolo sreće" - FTV

Polusatni, vrlo popularan kviz Upitnik, emitiran je na NTV Hayat u pet analiziranih dana. Ova emisija, iz nekoliko razloga, daje uvid u nekoliko aspekata muško – ženskih odnosa, a ne samo zastupljenosti u TV programu. Skoro je nevjerovatno da u pet dana nemamo baš nijednu voditeljicu kviza. Pet puta po dva muškarca u tandemu. Voditelji su prilično slobodnog ponašanja, a na momente se ističe muška arogancija. Drugi aspekt, vrijedan pažnje jeste podatak da se u kviz tokom pet emisija u ulozi takmičara javilo 87 muškaraca, a samo 41 žena. Pokazalo se ovom prilikom, da su muškarci mnogo samouvjereniji i sigurniji u sebe. Žene najčešće biraju pitanja iz geografije i kulture, a muškarci se pretežno orijentiraju na sport i istoriju. Po slobodnoj procjeni N.V. (koja je provela analizu programa NTV Hayat), iz ovakve emisije koja pokazuje stepen obrazovanosti i upućenosti, stiče se zaključak da su muškarci sa višim stupnjem obrazovanja, znanja, samouvjerenosti i hrabrosti. Zapaženo je da većina žena koje se javljaju veoma brzo ispadaju iz igre, sa iznimkom veoma rijetkih žena, koje su sasvim sigurne u sebe i u svoje znanje, a po glasu samouvjerenije i od najsamouvjerenijeg muškarca. Nažalost, radi se o zanemarivo malom broju žena. Slični podaci su i za kviz Upitnik na ATV-u. Po pravilu, muškarac je voditelj, a u emisiji koja je dostavljena u analizi, učestvovalo je 15 muškaraca takmičara i 10 žena.

Nije puno drugačije ni sa kvizom na Federalnoj televiziji pod nazivom "Kolo sreće". Pored voditeljice, koja ne propušta priliku da istakne svoju svestranost i svoj šarm, u ulozi takmičara su, a ko bi bio drugi, nego tri muškarca.

5. Top 12 (ponedjeljak, 21.00, NTV Hayat) i Muzička emisija (subotu, 19.35, NTV Hayat)

TOP 12 je lagana emisija sa ležernom i nenametljivom voditeljicom. Podjednak broj uključenja muškaraca i žena u emisiju telefonskim putem, kao i podjednak broj muškaraca i žena na top listama. Ne treba ponavljati da, u analizi spotova, žensko tijelo uglavnom služi za ukras. To je slučaj i sa drugom muzičkom emisijom u kojoj je prikazano sedam spotova. Šest u kojima su muškarci pjevači, a jedan sa pjevačicom. Žene služe za "uljepšavanje ekrana". Istina je da to minimizira ulogu žene u društvu, ali se isto tako i teško boriti protiv toga. Nepobitna je činjenica da je ženu puno ljepše i prijatnije vidjeti na TV ekranu. Drugi aspekt ovog pitanja jeste ako je ženu zaista ljepše vidjeti, zašto ih onda u tolikom broju nema u drugim nekim emisijama, npr. dnevniku i vijestima. Žensko tijelo, ne smije biti jedan od osnovnih kriterija za pojavljivanje žena na ekranu. Interesantno je da, čak i žena pjevačica u jedinom emitiranom spotu, koristi sebe i svoje tijelo za privlačenje pažnje. To je još samo jedan u nizu stereotipa o ženama da glasovne nedostatke pokušavaju nadoknaditi atraktivnim i provokativnim nastupom i oblačenjem. I u ovom slučaju možemo reći da marketing i finansijski kriterij ima važnu ulogu u prikazivanju žena na TV, konkretno u muzičkim spotovima. Da li bi jedan popularni spot pjevača muškarca bio gledan u istoj mjeri kada bi umjesto plesačica u njemu bili plesači?

6. Astra show (petak, 20.30, NTV Hayat)

Emisija koja zaslužuje pažnju za analizu sa gender aspekta iz više razloga. Najprije, čisto statistički princip, jednak broj voditelja i voditeljica, kao i učesnika u programu je potpuno zadovoljen. Voditeljski par i dvije gošće i dva gosta. Međutim, toliko o pozitivnom u ovoj emisiji.

Odmah u oči upada da u najavi emisije voditeljica samo u sedam sekundi najavljuje emisiju, a puno više priče i najava prve gošće pripada voditelju. Primjetno je da pitanja oko "biznisa" kojim se gošća bavi – pjesme, njena karijera i slično postavlja voditelj, dok je za pitanja o frizuri, šopingu i oblačenju zadužena voditeljica.

Drugu gošću također najavljuje muškarac. Atraktivna crnka, super si odjevena, super izgledaš i slično tome neizostavne su riječi u njegovom obraćanju. Razgovor sa ovom gošćom primjer je nepristojnosti i lošeg pokušaja originalnosti voditelja, koji su sa svim svojim gostima na ti i o svima sve znaju. U razgovoru u kojem potenciraju da je gošća sama i da nije još udata, voditeljski par na njenu konstataciju da "savršeni" ne smije biti ljubomoran i mora biti siguran u sebe traži odgovor na pitanje šta ona nudi.

Voditelj muškarac: jesi dobra kuharica, domaćica, jesi dobra za spavaću sobu?

Gošća: Ja to nisam rekla.

Voditelj muškarac: Jesi dobra u kuhinji?

Gošća: U kuhinji jako, to je istina.

Koliko je drugačiji pristup muškarcima u ovoj emisiji (gosti su po pravilu pjevači i pjevačice koji izvode ujedno i svoje pjesme), vidi se u razgovoru sa trećim gostom, kojem su postavljena pitanja o malo "ozbiljnijim" stvarima – jet setu, muzici, homoseksualnim vezama, njegovoj djevojci. Upadljivo je insistiranje voditeljskog para da je gost i dalje u vezi sa jednom istom djevojkom. Prema razmišljanjima voditeljskog para pravo je čudo i prosto nevjerovatno da je njihov gost još u vezi sa istom djevojkom. Zaboga, kako jedan muškarac može toliko vremena biti s jednom istom djevojkom. Međutim, to nije razlog da ne saznamo kakve djevojke gost voli. Ali, da li su ovakva pitanja voditelja-muškarca primjerena?

Voditelj: Kakvu vrstu žena ti preferiraš? Pametne, a lijepe, ili ne baš tako lijepe, ali da su...

Gost: Ja nisam baš neki pretjerani birač, meni je otprilike sve ok. Mogu biti plavuše, crнке, smeđe.

Voditeljica: i pametne, lijepe, ružne i glupe, aaaaaaaaaaaaaa?

Lako je razumljiva želja voditeljskog para da nam pokaže kako su oni sa svima na estradi u ekstra dobrim odnosima, ipak ova i ovolika doza slobode u obraćanju gostima je nedopustiva. Još je interesantnije kako na neka pitanja ni gošće ni gosti ne reaguju kako voditeljski par zasluđuje.

I za kraj još jedan biser, odnosno primjer muške arogancije. Gost je mlada pjevačka "zvijezda" i bura koja se podigla nakon njegovog spota u kojem žensko tijelo služi za ispunjavanje muških želja.

Voditelj: Kako si se osjećao kad su se djevojke valjale uz tebe, pored tebe...? Kako si podnio sve to?

Gost: Jako dobro... (uz puno smijeha, izmotavanja i cerekanja na svaku voditeljsku konstataciju)

5. Sportski program

Zajedničko za sve praćene TV stanice (podaci za ATV nisu dostavljeni) jeste to da su nogometni susreti i nogometna dešavanja neprikosnoveni u odnosu ne samo na ženske sportove, već i sportove uopće. Možda je razlog tome što je decembar mjesec koji ne obiluje sportskim događajima ili što u ovim udarnim terminima nema prenosa zimskih sportskih događaja. Drugi razlog može biti isključivo ekonomski tj. marketinški. Htjeli priznati ili ne, za našu publiku ali i za sve potencijalne sponzore mnogo je interesantnija Liga prvaka od recimo Evropskog prvenstva za rukometašice koje se održavalo baš u ovoj sedmici, ali bez učešća naše reprezentacije. A sponzorima i marketinškim odjelima TV stanica, ipak je profit na prvom mjestu, a gledateljice i ženski sportovi ipak nemaju tako visok prioritet. Drugo je pitanje kakva je alternativa ženskom dijelu publike u ovim terminima rezervisanim za muškarce i nogomet?

Sportske emisije imaju relativno visok procenat dodjeljenog vremena u udarnim terminima. Na tri TV stanice (TVRS, FTV i NTV Hayat) od ukupno 63 sata programa, 8,5 sati otpada na sportski program, što je u totalu 13,50% vremena.

Analiza sportskih blokova u centralnim informativnim emisijama (vidi 2.1.2.) dala je rezultate, koje će analiza ostalih sportskih emisija i prijenosa samo potvrditi. Ako pogledamo dane i vrijeme emitiranja, vidjećemo da u udarnim terminima značajno mjesto zauzimaju sportski događaji. Ali, treba li uopće napominjati da se radi o muškim sportovima, muškim reporterima, muškim sugovornicima. I to skoro stopostotno.

Sportske emisije:

1. FTV – srijeda 20.00 – 22.00, Liga prvaka - prijenos utakmice
2. TVRS – ponedjeljak 20.00 – 21.00, TV GOL
3. TVRS – utorak 20.40 – 22.00, Liga prvaka – prijenos utakmice
4. TVRS – srijeda 20.00 – 22.00, Liga prvaka – prijenos utakmice i uvod
5. NTV Hayat – ponedjeljak 19.30 – 20.00, Sport plus
6. NTV Hayat – subota 20.30. – 22.00, prijenos nogometne utakmice

ATV – nema podataka o sportskim emisijama i prijenosima

1. FTV – srijeda 20.00 – 22.00, Sportska srijeda (Liga prvaka - prijenos utakmice)

Srijeda, termin u 20.00 već je odavno rezerviran za sport na FTV, po čemu je i emisija dobila ime. Dakle, dva sata gledali smo prvo poluvrijeme utakmice lige šampiona, a prije toga reportaže o zanimljivostima iz ove lige. Sve su komentirali muškarci, a prvi dio emisije vodio je voditelj. Utakmica je trajala i nakon 22.00 sata, do kada je program analiziran.

2. TVRS – ponedjeljak 20.00 – 21.00, TV GOL

Udarni termin prvog radnog dana pripao je nogometu, tačnije jednosatnom pregledu svih susreta pet najjačih evropskih nogometnih liga. Pregled pripremili muškarci, sve do jednog.

3. TVRS – utorak 20.40 – 22.00, Liga prvaka – prijenos utakmice

Sportski program na TVRS u utorak je počeo u 20 sati i 40 minuta i sa prijenosom utakmice Lige prvaka trajao je i iza 22 časa, komentator je naravno bio muškarac kao i urednik Sportskog programa, a prenos je realiziran posredstvom BHTV.

4. TVRS – srijeda 20.00 – 22.00, Liga prvaka – prijenos utakmice i uvod

Treći dan emitovanja sportskog programa zaredom u udarnom terminu poslije dnevnika, umorio je gledatelje i gledateljice koji nisu ljubitelji nogometa. Ponovo prenos utakmice Lige prvaka i naravno uz muškarca voditelja i njegovog gosta fudbalskog trenera. Utakmica je trajala i nakon 22.00 sata, do kada je program analiziran.

5. NTV Hayat – ponedjeljak 19.30 – 20.00, Sport plus

Redovna sedmična sportska emisija NTV Hayat, emitira se odmah nakon centralne informativne emisije. Voditelj je muškarac, a sve priloge također su pripremili muškarci. Bitno je istaći da emisija počinje prilogom o uspjehu ženske rukometne reprezentacije BiH, a priliku da govore dobile su tri žene - kapiten, selektor i direktorica reprezentacije. Ostali prilozima su "muški", a sagovornici 10 muškaraca.

6. NTV Hayat – subota 20.30. – 22.00, prijenos nogometne utakmice

I NTV Hayat jedan dan u udarnom terminu ima rezerviran prostor za nogometnu utakmicu, ovaj put susret talijanske nogometne utakmice. Prema opažanjima osobe koja je analizirala program NTV Hayat, zanimljivo je da iako postoje predodžbe da je nogomet uglavnom muški sport, zanimljivo je da se u publici nalazi sve više žena, kao i to da njihovo navijačko ponašanje i raspoloženje sve više sliči muškarcima, te se u ovakvom ambijentu muškarci i žene skoro sasvim poistovjećuju.

6. Dokumentarni i reportažni program

Emisije iz kulture

Ostale emisije

Ni analiza emisija svrstanih u dokumentarni i reportažni program, emisije iz kulture i one svrstane pod ostalo ne donose ništa novo. Već viđeno. I o muškim i ženskim temama govore muškarci, naratori su muškarci, novinari su muškarci. Nažalost, iako je bilo prilike i tema, nijedna žena se ne pojavljuje u ulozi ekspertice za pitanja incesta. Prosto je nevjerovatno da o ovoj temi ne govori nijedna doktorica ili psiholog, iako sigurno ima žena koje se bave ovom problematikom sa medicinskog i socijalnog aspekta. S druge strane, nije bilo teško pronaći muškarce – stručnjake, spremne da o tome govore. Jedan častan izuzetak, primjer rušenja stereotipa i primjer kako neka emisija može biti zanimljivija kada o naizgled "muškim" poslovima govore žene jeste emisija "Moj dom" na NTV Hayat. No, krenimo najprije od nekih karakterističnih primjera, u kojima žena nema nikako.

Polusatna emisija "Pozitivna geografija" na FTV-u ne donosi ništa novo niti pozitivno. Razgovor voditelja sa višegodišnjim beskućnikom, na ekranu su isključivo muškarci. Da ne ispadne da nema baš nijedne žene, moramo reći da u kadru nekoliko sekundi u daljini vidimo žene, ali daleko od toga da govore ili da im se jasno vidi lik.

O fenomenologiji svetih prostora u bosanskim religijama, žene ili malo znaju, ili se ne bave tom tematikom ili jednostavno je lakše pronaći muškarca sugovornika. U emisiji posvećenoj bosanskim izvorima i njihovom spominjanju u religijskim knjigama, narator je muškarac, a o temi govori jedan profesor doktor.

Žena u ulozi žrtve. Ništa novo, a primjer za to je emisija o incestu. Emisija i tema koja pruža priliku da o ovoj temi govore ne samo žene koje su ovo zlo osjetile na sebi, nego i ekspertice. U vrlo gledanom terminu u nedjelju, iza serije Viza za budućnost, emisija o incestu u kojoj govori šest osoba. Pogledajmo u kojoj ulozi govori ovih šest osoba.

Muškarci	Žene
1. Docent doktor	1. Žrtva incesta
2. Docent doktor	2. Direktorica SOS telefona
3. Profesor doktor	
4. Sudija	

Jedna ženska osoba, žrtva, snimana je u zatamnjenoj prostoriji, a razgovor sa terapeutom popraćen je rekonstruiranim snimcima događaja o kojem ova mlada žena govori. Tu se vidi da je muškarac siledžija i da ima moć, a žena je bespomoćna žrtva. Tri pomenuta doktora govore o tri slučaja u kojima je žena uvijek žrtva. Direktorica SOS telefona govori o svojim saznanjima o problemu. Vremenski gledajući, žrtva je govorila 10.44, direktorica 3.32 minute, a muškarci 11.12 minuta.

Jedna i jedina emisija iz kulture emitirana u periodu analize programa (podatak za ATV nije dostavljen u pojedinačnoj analizi) jeste emisija Omnibus. Prvi dio emisije, urednik (M) je posvetio poznatoj filmskoj radnici i u devet minuta napravio retrospektivu njenih emisija u posljednjih nekoliko godina, uz isječke iz intervjua, komentara i izvještaja sa filmskih manifestacija. Međutim, da ova emisija ne bi bila izuzetak, urednik se pobrinuo u drugom dijelu emisije. O filmu "Ljeto u zlatnoj dolini" razgovarao je sa rediteljem, direktorom fotografije i glumcem. Da li se baš nijedna žena, u bilo kojoj ulozi, ne pojavljuje u ovom filmu?

Reportaža Sidnejske noći TVRS, sa gender aspekta nije pretjerano interesantna za analizu. Osim urednika muškarca, koji upoznaje gledateljstvo sa životom u Sidneju, u emisiji nema niti jedne izjave. Međutim, uočljivo je da je i reportažu iz daleke zemlje pripremio, a ko drugi nego muškarac.

I za kraj smo ostavili jedan primjer, vrlo neuobičajen. Emisija "Moj dom" emitirana na NTV Hayat prikazuje ženu u potpuno drugačijem svijetlu od uobičajenog. Žena u sasvim drugačijoj ulozi - žena inženjerka, urednica časopisa, predstavnica kompanije. I žena u sasvim drugačijem ambijentu od kuhinjskog okruženja. I žena koja govori o sasvim drugačijim temama – npr. sklapanje polica, izrada ukrasa od stakla. Sa gender aspekta zanimljivo je pogledati ovu emisiju, jer pokazuje kako je moguće razbijati neke predrasude. Kako izgleda kada o izradi polica govori diplomirana inženjerka umjesto inženjera, kada žena s alatom u rukama i u radionici pravi ukrase od stakla, kada žena savjetuje kako da se popune police. Dakle, žene – ekspertice postoje, samo ih treba potražiti. Ono što ovdje upada u oči, za razliku od svih dosadašnjih analiziranih emisija i programskih žanrova je to da se muškarci ne pojavljuju u ulozi sugovornika, već ih samo vidimo kako rade u radionicama. Da li je to moguće?

7. Humoristične serije

Filmski i serijski program

Žene uspješne odvjetnice, šefice u kući, doktorice, a muškarci - naivci, nezaposleni, pacijenti...

Moguće je i ovo, ali u humorističnim serijama.

Ovo je jedan od programskih žanrova, koji nam donosi približno jednaku zastupljenost muškaraca i žena i najviše primjera rušenja uobičajenih stereotipa. Ovdje se nećemo fokusirati na statističko prebrojavanje muškaraca i žena u glavnim i sporednim ulogama. Pažnju ćemo usmjeriti na način prikazivanja gendera u humorističnim serijama, igranom i filmskom programu. Izabrali smo neke karakteristične primjere.

Humoristične serije

Možemo odmah reći da humoristične serije donose najviše primjera i potvrđuju da je igranje sa stereotipima moguće i vrlo interesantno. Indikativno je da su, u svim analiziranim serijama ovog tipa, žene u glavnim ulogama. Karakteristične primjere donosi i jedina humoristična serija domaće proizvodnje, emitirana u udarnom nedjeljnom terminu, nakon dnevnika. Interesantno je da su žene, iako ih gledamo u ulogama u kojima smo navikli – mahaluša (internetuša), rospija, pričalica, ipak te koje imaju glavnu ulogu u svim prikazanim obiteljima: žena je ta koja prehranjuje obitelj, dok muž ostaje kući i nikako ne uspijeva naći posao. Žena vodi i privatni biznis, a i sve ostale komanduju svojim muževima. Ali ipak, da sve ne bi bilo van klišeja, tu je muškarac, siledžija kojeg se boje i majka i sestra i zet i komšinice. Tek toliko da se zna ko je gazda. Sve u svemu, sa aspekta gendera, dobar pokušaj rušenja stereotipa.

Još jedan primjer igranja sa stereotipima je jedna od najgledanijih humorističnih serija u svijetu "Prijatelji". Istovremeno se emitira na FTV i TVRS, pod markicom BHTV. Najprije je uočljivo da serija prati 6 prijatelja – 3 muškarca i tri žene (potpuno ispunjen statistički pokazatelj gendera), a svi su prikazani u najkomičnijim situacijama, a muškarci su čak i "smotaniji" od žena. Primjer iz ovisosmične epizode, koji odstupa od uobičajenih standarda, jeste glavna junakinja koja je trudna, ali ne želi da se uda. Želi da se sama brine o djetetu, jer smatra da je sposobna za takvo nešto i ne treba joj muškarac.

Još jedna serija je "Iznenada Susan" na NTV Hayat, sa glavnom ženskom ulogom. Ona se nosi sa svakodnevnim životnim problemima, pomaže kolegicama, ali i ovdje je šef – muškarac. Njen kolega prikazan je kao izuzetno naivan u odnosu prema ženama, koje ga uvijek "nasamare".

Naravno, imamo i primjere koje možemo svrstati pod klasiku. Iako je Ally MC Beal uspješna odvjetnica, akcenat je na njejoj nesretnoj zaljubljenosti. Ona u suštini duboko pati i nesretna je zbog još jednog, ko zna kojeg po redu rastanka. Sekretarica firme prikazana je kao sex objekat, njena pojava uvijek asocira na sex, uvijek teži da osvoji muškarca, ma ko on bio, koketira svakom prilikom, ali je u suštini nesretna i nezadovoljna i bez prave ljubavi. Serija Cybill (NTV Hayat) prikazuje neprekidnu borbu žene za muškarcima.

Igrane serije

Igrane serije također donose primjere uspješnih žena i primjere rušenja stereotipa, ali i neke uobičajene primjere muške dominacije i ženske ovisnosti o njima.

Krenimo od pozitivnih primjera.

Zapadno krilo (TVRS i FTV), pod markicom BHTV. Iako je glavni lik muškarac – američki predsjednik, serija prati i nekoliko žena, prije svega njegovu savjetnicu. Ona je vrlo sposobna, vrijedna, veliki je stručnjak, jednostavno žena pred kojom nema problema. Na ovaj način prikazana je i većina žena u seriji. Slično je i "Hitnoj pomoći" (NTV Hayat), gdje su apsolutno ravnopravno prikazani muškarci i žene, kako na profesionalnom planu, tako i u svim ostalim ulogama. Ravnopravan tretman muškaraca i žena je i u seriji "Porodično blago (TVRS), koja govori o svakodnevnici jedne obitelji.

Međutim, ostale serije, iako su u glavnim ulogama podjednako muškarci i žene, donose neke primjere stereotipa.

"Seoski liječnik" (TVRS) – muškarac je glavni lik, doktor koji nema žene i četiri žene koje ga opsjedaju. Radnja je uglavnom usmjerena na događaje iz liječničke ordinacije ili kuće, a žene se pretežno bave spletkarenjem i podmetanjem.

"Zakon i red" (NTV Hayat) – serija podjednako prati muškarce i žene, ali sa elementima tipično muškog i ženskog ponašanja. U središtu je muškarac kao jači, dominantniji i sposobniji, a žena je histerična, osjetljiva na djecu i slično.

"Dva metra pod zemljom" (NTV Hayat) – Muškarci sportisti, jaki, agresivni, a žene uspaničene i histerične, osobe koje u datim trenucima ne znaju šta da rade.

Filmski program

Interesantno je da i u tri prikazana filma, žena ima glavnu ulogu i sasvim drugačije osobine od uobičajenih. Žena kao izuzetna profesionalka, žrtva prevare, zahvaljujući svojoj sposobnosti otkriva prevaru koju joj je priredio muškarac, veoma brižna prema usvojenom djetetu. Žena uspješna u borilačkim vještinama, zaštitnica starijih, prava ljepotica. I na kraju žena psiholog, vrsna ekspertica.

Zaključak Gender Media Watch BiH 2002

Na kraju analize, najkraći zaključak bi bio da ne postoji ni jedan programski žanr u kojem su žene bolje predstavljene ili zastupljene od muškaraca. Prema ovome što smo vidjeli, značajan dio programa pripada muškarcima, bilo kao sugovornicima u informativno-političkim emisijama, bilo kroz sportske programe ili muzičko-zabavne. Podatak sa početka analize, da muškarci govore oko 85%, a žene samo oko 15% u informativnim emisijama u udarnim televizijskim terminima govori sve sam za sebe. Međutim, moramo priznati da su i pasivnost žena, strah od nastupa u javnosti, nerijetko i izbjegavanje prilika koje im se pružaju da govore često uzrok njihovog odsustva sa malih ekrana i iz javnog života uopće. Žene moraju biti odlučnije i sigurnije u sebe kako bi promijenile ovu sliku. Ne smijemo svu krivicu prebacivati na novinare, iako su često i oni glavni "krivci" za pretrpanost programa muškarcima. Treba otvoreno sagledati sve uzroke i otvoreno postaviti pitanje zašto su žene ovako loše prikazane i zastupljene u udarnim TV emisijama. Ako ih nema u društvenom životu ili su neaktivne, ne može ih ni televizija izmisliti. Ono što sigurno možemo mijenjati i moramo mijenjati jeste način ophođenja voditelja prema gošćama i izbjegavanje klasičnih stereotipa. Nisu valjda kuhanje, djeca i spavaća soba jedine teme o kojima mogu govoriti žene? A i ove stereotipe u velikoj mjeri moraju i mogu mijenjati baš žene. Žene su i te kako uspješne doktorice, direktorice, ekspertice, profesorice, naučne radnice, kulturne djelatnice, sportašice. Novinari, uz malo truda, mogu ih pronaći i ohrabriti da govore više i da govore o različitim temama. Uređivanje i vođenje emisija, kao i obavljanje novinarskih poslova podjednako je raspoređeno, čak žene češće gledamo u ulozi voditeljica. Najčešća odstupanja od klasičnih stereotipa o ženama imamo u humorističnim serijama. Nadamo se da tako neće i ostati. Ukoliko nakon ove analize bar jedan novinar promjeni svoje razmišljanje prilikom kreiranja i osmišljavanja priloga, onda je ova analiza postigla svoj cilj. I naravno, ako bar jedna žena postane odlučnija, sigurnija i spremnija da govori.

Gender jednakost i ravnopravnost u BiH (GEEP) je međudržavni Projekat Finske i Bosne i Hercegovine, koji vode Gender centar Vlade Federacije BiH i Gender centar Vlade Republike Srpske, a Nezavisni biro za humanitarna pitanja IBHI-BiH je Izvršna agencija na Projektu. Opći cilj GEEP-a je postizanje situacije u kojoj će postojati uslovi za gender jednakost i ravnopravnost, a koji predstavljaju preduslove za demokratiju i dobru upravu. Svrha Projekta je razvoj gender mainstreaminga kao strategije i razvoj metoda i sredstava za postizanje gender jednakosti u BiH kontekstu. GEEP je počeo 2000. godine, a trajat će do 2005. godine.

Preporuke u okviru projekta GEEP

Uvod

Polazna tačka podrške GEEP *"Gender Media Watch BiH 2002"* bila je pitanje "kvalitativnog uticaja na javnost" na televiziji, koji smatramo da predstavljaju dvije perspektive, potrebe za standardima kvalitete i potrebe za jednakošću i raznolikošću u sadržaju programa. Ove perspektive se mogu spojiti u dva međusobno povezana pitanja. Prvo, da li je moguće formulisati standarde kvalitete za programe televizije iz ugla demokratije, različitosti i državljanstva? Drugo, može li pitanje fer i jednakog prikazivanja programa biti integrisano u analitičkom pristupu koji nam pomaže da ocijenimo "uticaj na javnost" programa?

S obzirom na predstavljenu analizu *"Gender Media Watch BiH 2002"*, ovdje navodimo neke od preporuka koje su detaljnije objašnjene u publikaciji "Projiciranje gendera u medijima."

Osnovni standardi kvaliteta programa se mogu svrstati u nekih načelnih pet pitanja:

- ulijevaju li smisao zajedničkog iskustva i osnovu za društvenu koheziju, ne isključujući sistematično iskustvo posebnih društvenih grupa. Programi bi trebali biti popularni, što podrazumijeva da se trebaju odnositi na što je više moguće grupa i stvoriti osnovu za generalnu diskusiju;
- izražavaju li probleme građana i pokazuju poštovanje za ljude i njihove živote;
- doprinose jačanju ljudi pretvarajući kompleksne društvene diskusije i pitanja u pitanja sa jasnim opcijama i identifikujući osnovne vrijednosti svake pozicije u debati, dok nude realno i sistematski izneseno saopćenje o njihovim posljedicama;
- uspostavljaju li osnovu za dijalog i suradnju prije nego što stvaraju konfuziju ili rivalitet;
- olakšavaju li, koliko je to moguće, gledateljima da donesu odgovorne odluke i postupe prema njima.

Zašto mediji treba da se promijene? Da bi preživjeli.

Da li su ovi rezultati istraživanja *"Gender Media Watch BiH 2002"* važni? Naravno da, u tradicionalnom feminističkom smislu, jesu, pošto pokazuju da mediji ne odražavaju društvenu realnost. Ovo međutim nije dovoljan argument za RTV kompanije, a kamoli za pojedince urednike suočene sa rokovima. Novinari često odgovaraju na pitanja o prikazivanju gendera argumentima baziranim na njihovoj vlastitoj uredničkoj logici: mediji ne mogu predstaviti svaki aspekt društvene stvarnosti i određene teme zahtijevaju prisustvo muškaraca ("BiH nema ženu Predsjednicu u Predsjedništvu BiH"). Još jedna zajednička pritužba je da su vrijeme i resursi ograničeni ("Želio bih intervjuisati ženu eksperta, ali njih je teže naći nego muškarce").

Postoje, međutim, jaki argumenti da se pokuša pomoći urednicima da nadvladaju ove prepreke, naime, profesionalna potraga za zadovoljnim gledateljima. Istraživanja, poput publikacije *"Projiciranje gendera u medijima"* pokazuju da raznovrsno i različito prikazivanje znači privlačniji program za gledatelje i slušatelje. Na primjer,

da je publika umorna od uobičajene slike muškaraca u odijelima, srednje klase i godina, i da bi cijenili širi pristup koji bi im pomogao da povežu vijesti sa svojim svakodnevnim životom; da se različitija i nestereotipna predstavljanja gendera najviše nalaze u igranim i zabavnim programima i da je, iako je ovo jedan od ključnih faktora privlačenja različitih grupa publike, komercijalna televizija ta koja je primijetila ovaj fenomen i bolje se njime bavila nego javni RTV emiteri; da publika aktivno traži za "prilikama za identifikaciju" i da su takve prilike ograničenije za muškarce nego za žene: da publika, iako naviknuta na gender stereotipe, prigovara tradicionalnoj podjeli između informativnog programa kao muškog domena i zabavnog/igranog ciljanog na žene.

Naučena lekcija ***"Projiciranje gendera u medijima"*** je ne samo da imamo brže promjene struktura društva od njihove slike u medijima već se sklonost različite publike u vezi sa prikazivanjem gendera čini manje tradicionalna nego aktuelni rezultat programa. Pošto su RTV emiteri suočeni sa eksponencijalnim uvećavanjem konkurencije i internacionalizacijom svojih tržišta, i zbog toga što se publika istovremeno podijelila u manje segmente i može birati između više kanala i programa nego ikad prije, sveukupna legitimnost javno finansiranih medija je sada postavljena u javnu debatu. Uspjeh ovisi o unošenju raznolikosti u poređenju sa komercijalnim RTV emiterima; a tradicija različitosti i jednakosti javnih servisa može se učiniti kao sredstvo privlačenja i širih i manjih segmenata ciljane publike, stavljajući pravedno prikazivanje gendera u prvi plan.

Novinari i urednici imaju posebnu odgovornost prema društvu općenito. Šta ova odgovornost povlači za sobom, u bilo kojem posebnom slučaju, ovisi o tome kako pojedini urednici razvijaju svoje osobne poglede, vještine, znanje, stavove, iskustva i talente u svojim profesionalnim karijerama. Zbog toga je uloženi napor na kritičkom preispitivanju samog sebe uvijek krucijalan. Tako, na primjer zaključujemo ovu analizu pozivajući vas da se s obzirom na rezultate analize ***"Gender Media Watch BiH 2002"*** upitate:

- Kao novinar-ka ili urednik-ca, kako tumačite ili procjenjujete vlastitu prošlost, historijski okvir svog života, u odnosu na gender? Da li su se vaši pogledi na gender promijenili vremenom, na primjer u odnosu na javni život, posao, porodicu i uopće međuljudske odnose?
- Kako trenutno vidite vašu profesionalnu odgovornost prema društvenoj poziciji žene, etničkim različitostima i drugim relevantnim društvenim i kulturnim temama?
- Razmišljajući o vašim nedavno realizovanim programima ili o onima koje planirate, šta biste rekli o vašim vlastitim uvjerenjima i idealima koje ste uzeli u obzir pri donošenju odluka? Da li utječu na vaš izbor tema, na krug ljudi koje uključujete u svoj program i na pristup koji imate prema kontroverznim temama?
- Gledajući u budućnost, kako će se po vašem mišljenju televizijsko prikazivanje gendera i različitosti razvijati tokom sljedeće decenije? Kako u vašoj kompaniji? U TV industriji općenito? Da li mislite da bi mogli odigrati neku ulogu u tom procesu?

GEEP Menadžment tim

Gender centar Republike Srpske, Gender Centar Federacije BiH i IBHI-BiH